

РУСИНИ

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXI, č. 3 / 2011

Мґр. Каміла УРМАНІЧОВА:
Найвекшый плус –
заряджіня ПУ міджі 12
універзітнх высоких
школ 12. – 15. стор.

Лілія ЗАЛЕВСЬКА:
Павел МАґОЧІЙ: „Ці треба
Конґрес Русинам?“ 4. – 5. стор.

Мґр. Валерій
ПАДЯК, к. н.:
Наталія КАНЮХ
– нова лавреатка
Премії Александра
Духновича
21. стор.

КУЛТУРНО-ХРІСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС

- 5. мая 2011 в рамках презентації „Енциклопедії історії та культури карпатських русинів“ у Києві была приємна стріча з омбудсманков України Нінов Карпачовов, якій еден із екземплярів енциклопедії передали: (справа) відповідний редактор і еден із ей зоставителів академік Павел Роберт Маґочій і видаватель Мґр. Валерій Падяк, к. н.

- Почас презентації „Енциклопедії історії та культури карпатських русинів“ в Ужгороді едну з них проф. П. Р. Маґочій подаровав і предсєдови Закарпатської обласної державної адміністрації Александрови Ледідові почац стрічі з ним.

Скоро ліквідачна штатна дотація

Нижче публікуємо 1. сторінку писма підписаного генералним директором секції народностных меншын Уряду влады СР Ласлом Югасом, яким нам дає знати, же было нам схвалено 6.675 евр на видання 4 чисел часопису *Русин*. А де є на тоты числа фінанчна підпора, котра іщі до днешнього дня (31. 8. 2011 !!!) не пришла на наш банковый рахунок? Де є змлува о тім? Де суть фінанції на далшы два числа, то по штирех тогорічних числах і по 20 роках екзистенції *Русина* маме перестати выдати тот часопис?!

А. З.

ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Sekcia národnostných menšín

Námestie slobody 1, 813 70 Bratislava

Rusín a Ľudové noviny
Duchnovičovo nám. 1
081 48 Prešov

Váš list číslo/zo dňa	Naše číslo	Vybavuje/linka	Bratislava
	21662/2011/KNM-490/2011/1.2.3	Lýdia Šrámková/356	30.06.2011

Vec: Žiadosť o poskytnutie dotácie – návrh na uzavretie zmluvy

Úrad vlády Slovenskej republiky sa na základe návrhu komisie pre dotačný program Kultúra národnostných menšín 2011, ktorá posudzovala predložené projekty nielen v kontexte celkovej výšky disponibilných finančných prostriedkov účelovo určených na podporu v danom programe, ale aj v kontexte kvality ostatných predložených projektov rozhodol

podporiť

Vami predloženú žiadosť o poskytnutie dotácie na projekt **Rusyn, kulturno-christianskyj časopys (Rusín, kultúrnokrest'anský časopis)** s účelovým určením **príprava a vydanie štyroch čísel periodika v sume 6 675 eur.**

V záujme zefektívnenia, skvalitnenia a urýchlenia procesu poskytovania dotácií Vás žiadame o vytlačenie štyroch rovnopisov zmluvy a povinnej prílohy „štruktúrovaný rozpočet“, ktoré nájdete na: <http://dotacie.vlada.gov.sk/index.php> v časti *sledovanie stavu žiadosti*. Prihláste sa svojim vstupným kódom, ktorý Vám elektronický systém vygeneroval pri registrácii žiadosti.

Pred podpísaním zmluvy Vás žiadame upraviť svoj štruktúrovaný rozpočet dodržaním nasledovných podmienok:

- nie je prípustné doplniť rozpočet o nákladovú položku, ktorú neobsahuje projekt,
- nie je prípustné doplniť rozpočet o nákladovú položku, ktorá nebola komisiou schválená,
- nie je prípustné prekročiť strop nákladovej položky uvedenej v rozpočte projektu, prípadne upravenej komisiou,
- je prípustné znížiť výšku vybranej schválenej nákladovej položky alebo vypustiť nákladovú položku,
- položky uvedené v štruktúrovanom rozpočte budú záväzné pri vyúčtovaní projektu.

Po úprave svojho štruktúrovaného rozpočtu a komentára je potrebné zmeny v elektronickom systéme uložiť. Po uložení týchto zmien Vám bude zaslaná automatická odpoveď na e-mailovú adresu rusyn@stonline.sk o ďalšom postupe. V prípade, ak upravený štruktúrovaný

Обсяг

• А. З.: *Скоро ліквідачна штатна дотація*

1. стор.

• ПгДр. Кветослава КОПОРОВА: *14. семінар карпаторусиністики – на актуалну тему*

2. – 4. стор.

• Лілія ЗАЛЕВСЬКА: *Павел МАГОЧІЙ: „Ці треба Конгрес Русинам?“*

4. – 5. стор.

• Лілія ЗАЛЕВСЬКА: *Валерій Падяк: „Конгрес вмер! Най жые Конгрес?“*

6. – 8. стор.

• Мгр. Ян КАЛИНЯК: *Кривоприсяжна резолюція о архіві СКР*

8. – 9. стор.

• Мгр. Каміла УРМАНІЧОВА: *Отворили брану минулости русиньских предків*

10. – 11. стор.

• Стефан ПЮ: *Русин не єм/ Stefan PUGH: I'm not a Rusyn*

11. – 12. стор.

• Мгр. Каміла УРМАНІЧОВА: *Най-векшый плус – заряджіння ПУ міджі 12 університетных високих школ*

12. – 15. стор.

• А. З.: *Новы русиньскы учебники*

15. стор.

• Инж. Иван ФРИЦЬКИЙ: *Нелем о высвячиню Дому смутку в Андрієвій*

16. – 20. стор.

• Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н.: *Наталія Канюх – нова лавреатка Премії Александра Духновича*

21. стор.

• Наталия КАНЮХ: *А цо кед ше нам, тераз, як одгук врацаю тедишні чловечески крики цо зме их не чули або не сцели чуц, та лем думаме, тераз, же вони и пре наш боль?*

21. стор.

• Лілія МАТИЦО: *Научный работник і видаватель Валерій Падяк: „Наша „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ – видання барз толерантне.“*

22. – 24. стор.

• Мгр. Гавриіл БЕСКИД: *Дімітрій ПОП – краєзнаватель, педагог, славіста*

24. стор.

Telefón
02/57 29 56 19 sekretariát

E-mail
petra.zavacka@vlada.gov.sk

Internetová adresa
www.vlada.gov.sk
www.vicpremier.sk

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, Інститут русинського языка і культури ПУ

14. семінар карпаторусиністики — на актуальну тему

(Розговор з одборником на проблематику Русинів, історіком Сполоченьско-научного інституту Словацькой академії наук в Кошицях ПгДр. Станіславом Конечным, к. н.)

Актуальну тему 14. Научного семінара карпаторусиністики (30. 3. 2011) на Пряшівській університеті, присвячену *Політичним партіям в народнім русї карпаторусинів*, využыли сьме на куртый розговор з выступаючим — історіком Станіславом Конечным.

К. К.: Пане докторе, у своїй лекції сьте зробили перегляд розвитку політичних актів в русиньскім народностнім контексті од найстаршых часів аж по сучасность. Констатували сьте, же процес етногенезу Русинів ся в порівнянню з околитыма народами в Европі спізнив, а тот факт оддалив першы проявы їх політичных актів. Закры першы політичны партії в Англії vznikали в 17. сторочу, у Франції у 18. сторочу а в середній Европі в 19. сторочу, у Русинів то было аж у 20 сторочу. Попробуйте вызначіти, коли властно в першых народнобудительскых актівах Русинів были слідны і елементы політичных актів?

С. К.: — Развитие народнобудительских активит Русинів ем розділив до дакількых фаз, в котрых мож лем поступно позоровати і елементы політичных жадостей. У першій фазі vznikали розлічны общества на базі культурных, освітніх, едукacyjnych, соціальных, набоженьскых активит, зачінаючи *Літературным заведенієм Пряшевським*, котре заложыв А. Духновіч в році 1850, і продовжуючі далшыма,¹ котры поступно росшырєвали свої активіты на розлічны сферы жывота. Но никотре з тых обществ не мало у своїм програмі ниякы політичны жадости. Автором першых політичных концепцій Русинів в Угорьску был Адолф Добрянський, котрый їх але пропаговав і обгаєвав індивідуально.

Другов етапов был період тзв. **народных рад**. Народны рады в народнім русї Русинів vznikали в часах, кідь ся Русины дістали на якесь історичне розпутя і глядали путь на далше ествованя. Рады vznikали з ініціативы группы русиньскых активістів дакотрого

• ПгДр. Станіслав Конечні, к. н., історік Сполоченьско-научного інституту САН у Кошицях, котрый ся довгы роки занимає проблематиков історії Русинів.

регіону, котры скликали єдноразово громаду і на ній был демонстрований істый політичный погляд векшыны участників. Такий характер мала Руська народна рада у Старій Любовні (8.11.1918), Ужгородська народна рада Угро-Русинів (9.11.1918), Українська народна рада в Хусті (17.11.1918), як і народны рады сформованы в Мараморош-Сігеті, Сваляві, Пряшові і знову в Хусті — в децембрі 1918 аж в януарі року 1919. В тім часі то были рады, котры были формованы з цілєм высловити ся к тому, як собі Русины представляють свою далшу екзистенцію по роспадї Австро-Угорьска. По таких єдноразовых громадах ся звичайно рады роспали, бо не мали своїх стабільных членів. Народны рады в карпатськім регіоні але vznikали і в переломных роках 1938 — 1939, але і на кінцю другой світової войны в роках

1944 – 1945, хоць тогды повнили уж і другы задачі.

Интересныма в політичнім жывоці Русинів были якись „здружены народны рады“, котры мож бы было прирівнати к днешнім коалічным радам. Творили їх представителі розлічных політичных ліній, котры на істый час мали сполочны цілі. На ілюстрацію мож увести Централну руську народну раду, котра vznikла в маю 1919 в Ужгороді. Як знаме, якраз тот орган, ведно з підпоров америцькых Русинів і з цілковым розвитком на політичній сцені тогдышній Европы вирішив, же Русины і їх територія – Підкарпатська Русь – ся стала інтегралнов частёв Чехословацькой републіки.

Якраз в рамках тзв. першой Чехословацькой републіки уж можеме евідовати vznik першых політичных партій на території і в рядах карпатських Русинів. Не были то чисто русиньскы партії або партії других народностных меншын, то значить заложены на народнім прінципі, але фунговали ту філіалкы і організації цілоштатных політичных партій. В році 1922 то было 18 політичных партій, а в році 1924 їх уж было 30. Число партій але не было стабільне і все колысало. Кідь бы сьме ся хотіли попозерати на выслідкы волеб на Підкарпатській Руси в тых роках, то можеме конштатовати, же жытельство на Підкарпатю в значній мірі інкліновало ку комуністичній партії (15 – 39%), на другім місцю были справила мадярьскы і жыдівскы партії, з оглядом на тогдышню народностну штруктуру жытельства. Што ся тыкать програму, сполочныма про русиньскы, руськы і українськы партії (такы были в тім часі народны орьєнтації ествующіх партій – позн. ред.) были жадости аграрного характеру – ревизія земельной реформи, але главно автономія і посунутя адміністративной граніці міджі Словаків і Підкарпатськов Русёв дале на запад.

К. К.: Кідь сьме спомянули мадярьскы партії, і дакотры сучасны русиньскы активісты курто по новембровій революції пробовали споїти ся з мадярьсков партію „Egyutellés“, но, як знаме, тото споїня Русинам не принесло конкретны выслідкы. Як тот крок оцінюєте з одступом часу Вы як історік?

С. К.: – Самособов, же Русины тісно по новембровій революції знали, же не мають достаток властных сил, зато мали потребу ку комусь ся придати. Подобна проба была і пізніше, агітація на підпору СНС (Словеньска народна страна), респ. Демократічної унії під веджінём Й. Моравчіка, котра, як знаме, тыж не мала великий успіх. Што ся тыкать політичных партій як в минулости, так і днесь, видить ся мі,

же они ся справують барз прагматічно. Про никотру з них ся „не виплатить“ базовати свій програм на просаджованя цілів міноріты в данім штаті, бо потенціалне число волічів бы їх до парламенту не посунуло, наспак, могли бы стратити волічів з рядів маєрітного жытельства. Зато свій програм переважно конціпують шырше, также в конечнім результаті ся на шпеціфічны жадости міноріт в рамках реалізації програму забуде.

К. К.: Пересуньме ся до сучасности. Сьме свідками того, же Русины як кібы знова набрали новы силы і зачали ся політично ангажовати. З єдного боку є то приятя поданой руки на сполупрацу од лідра нововзникнутой політичной партії МОСТ-НІД Бейлы Бугара, на другім боці vznik новой партії Наши край, котра перед куртым часом зареєстровала на Міністерстві внутра свій штатут. В ній декларує окрем іншого і концентрацію своїх активіт на северовыход Словакії, респ. як декларує председкыня партії ПгДр. Люба Кралёва, ПгД., концентрацію на маргіналізованы группы жытельства, ку котрым рахує і Русинів. Русины реагують на тоты факты дость опатерно, суть недовірливы, но треба повісти, же в Народных новинках ся обявили і позітивны реакції. Буду цитовати з недавно опублікованой статії Андрія Капуть з Свідника,² котрый уводить паралелы з недавной минулости, коли Русины были під дрібноглядом штатной безпечности і в рамках бывшого КСУТ-у ся прісно дбало на то, жебы розвивали свою ідентіту главно співами і танцями... Лемже самы знаме, де то Русинів привело. Пан Капута дале продовжує: „Мушу выслвити своє побоёваня, жебы партія Наши край ся не стала „krusou organizáciou“. Організацію, яка бы політично і тзв. легітимно была перманентно під контролём СІС (Словацькой інформаційной службы, перед роком 1989 ШТБ – позн. ред.). Тота бы і маніпуловала, і контролєвала Русинів СР.“ З другого боку і недавна скушеность з мадярьсков партію „Egyutellés“ не выкликує у Русинів довіру. Як видите тоты активіты Русинів Вы, мож їх оцінити як поступ допереду в обгаёваню інтересів русиньской народностной меншыны?

С. К.: – В кождім припаді є то крок допереду. Повім позітивны моменты. Про Наши край, думам собі, платить того, што єм повів высше – партія сі усвідомила, же лем народностный програм ей до парламенту не дістане, прото го конціповала шырше. Председкынів партії ся але стала Русинка, котра наголос декларує своє походжіння, што є про

Русинів позітивом, бо чоловік, котрый є сам членом даной групи, може ліпше порозуміти ей потреби і пріоріти. Не менше важным але є і факт, яких людей навколо себе буде председкыня партії мати і як будуть взаємно кооперовати. Суть то переважно новы люде в політиці, котры іщі не вказали, што знають.

Што ся тыкать партії *МОСТ-HÍD*, ей предностев є факт, же председа партії є довгорічний і скушений політик, котрый може як еден з немногих не був втягнутый до даяких політичных шкандалів і доказав на свій бік притягнути значне число сімпатизантів нелем з рядів мадярьской меншыны, але і других. Тяжко допереду прогнозовати, но в кождім припадї жычу Русинам, жебы доказали свої жадости просаджовати чім скоріше і на уровни парламенту посередництвом кідь уж не властной партії, та ходем посланця, котрый бы мав амбіцію пріорітно рішати русиньскы вопросы – школство, набоженьскый жывот, культуру, но нелем в узкім розуміню – народну культуру, т. є. фолклорны активіты, але культуру в найшыршім розуміню слова, враховано русиньскых культурных

інштитуцій, абы Русины не были одказаны лем на добровольницькы активіты у сполках. Кроком допереду бы было і пріяты нового закона о народностных меншынах, о што бы мав евентуалный посланець за Русинів боєвати в словацькім парламенті.

Фотка: А. З.

Позначкы:

- 1 Подробніше позерай: KOPOROVÁ, Kvetoslava: Spolky a organizácie v rusínskom národnom hnutí: tradície a súčasnosť. In PLÍŠKOVÁ, Anna (ed.): *Rusínska kultúra a školstvo po roku 1989*. Prešov : Ústav rusínskeho jazyka a kultúry PU, 2008, с. 38-58, ISBN 978-80-8068-867-7.
- 2 Поз. КАПУТА, Андрій: Списованя людей 2011 і *Наш край*. In *Народны новинкы*, XXI, 3, 2011, с. 4. Далшы реакції поз. БАНДУРІЧ, Иван: Є то гра без змыслу. In *Народны новинкы*, XX, 24, 2010; СЕМАНЧИК, Мілан: Же не выходить з потреб Русинів. In *Народны новинкы*, XX, 30, 2010; ХОМА, Василь: Ці треба Русинам таку політичну партію як *Наш край*? In *Народны новинкы*, XX, 44 – 45, 2010; СЕМАНЧИК, Мілан: Ад: Взякла партія *Наш край*. In *Народны новинкы*, XX, 46 – 47, 2010. ■

Лілія ЗАЛЕВСЬКА, новинкы „Неділя“

Павел МАґОЧІЙ: „Ці треба Конгрес Русинам?“

Од 16. до 18. юна 2011 року в селі Пілішсенткерест близко Будапешта одбыло ся XI. засіданя Світового конгресу Русинів (СКР). Він выпровоковав істу резонанцію в обществі, выкликав немало різних думок і полемік. Также внутрі самой організації проходять істы процеси і діскузії. Ці суть они здоровым явом і свідчать о акчності СКР, ці наспак – можуть привести до ёго роспаду? Тоту сітуацію скоментовав історік, професор Торонтської універзіты і честный председа Світової рады Русинів (СРР) Павел Роберт Маґочій.

• Яка є основна функція СКР? Кілько років він екзістує і які вопросы рішати?

– Як є знаме, отчізнов Русинів є Карпатська Русь, котра почас 20. стороча была розділена міджі різними державами, граніці міджі котрыма од того часу лем міцніли. А кідь по році 1989 зачало ся такване народне возроджіння карпатських Русинів, то вызначне місце в тім процесі мусив мати ток

інформацій о реалізованих акціях в окремих країнах. Также, што ся тыкать СКР, то він од самого початку мав єдну основну задачу – давати докопы представителів русиньскых організацій. По перше зато, абы люде віділи хто є хто, спознали ся. А по друге, а то є главне – абы представителі організацій і делегаты з розлічных країн, де жыють Русины, мали можность вымінёвати сі скушености, властны знаня і успіхы. Также минулу

сітуацію, в якій хыбовали контакты, треба было змінити. Главным цілём русиньскых організацій, враховано СКР, было добити ся узнання Русинів як окремой народностной групи в кождій країні, де жыють. В тім припадї інформації грають велику роль, бо дакотры країны досягли успіх у русиньскых ділах скоріше, як іншы. Зато на засіданях СКР презентують то, што досягли в сфері культури. Світовый конгрес – тота главна русиньска організація

– котрой конкретны цілі і за 20 років екзистенції были успішно зреалізовані.

• Коли было перше засідання Світового конгресу Русинів?

– Перше засідання СКР было в марцу року 1991 в Словації. Структура організації побудована на принципі держав. Русиньскы общества з різних держав мають своїх представителів в СРР. В сучасности членами СКР суть організації з дев'яти країн, причім делегацію каждой країни на засіданнях СКР творить по десять делегатів. Конгрес ся сходить кажды два роки все в іншій домашній країні членської організації СКР. Між конгресами урядує так звана Світова рада Русинів. Її членове вибирають споміджі себе председу і виконного секретаря; они обговорюють і вирішують внуторны важны вопросы.

• Кілько є русиньскых організацій у світі в сучасности?

– Конгрес екзистує уж 20 років. Так істо, як і дакотры русиньскы організації у цілім світі уж ославили свій 20-річний юбілей. Але час не стоїть на місці – все ся рушать, мінить. Дакотры карпаторусиньскы організації зникають, одумерають, а на їх місці ся обявляють новы, які хотять робити. Русиньскы організації суть в Польщі, Словації, Чехії, Україні, Малярії, Румунії, США, Сербії, Хорватії. Окрем іншого, были створены іщі дві організації світового формату, які фактично vznikли на базі СКР. То є Конгрес русиньского языка і Міжнародный форум русиньской молодежи. Єднов із главных задач Конгресу русиньского языка є кодифікація русиньского языка. Її реалізацій ся мусять занимати лем спеціалісты, научны працівники. Результатом діяльства трьох Конгресів русиньского языка є главно том „Русиньскый язык“ у новій серії книг присвяченых славянським языкам. К тому Міжнародный вы-

бор славистів, з центром в Ополе, зосумаризовав выслідки научных працівників у вопросі екзистенції 14-х славянських списовных языків, міжжі які зараховав і русиньскый, причім каждый з них дістав свій том, присвяченый історії ёго формования.

Тыж, самособов, про нас є важне, жебы было веце молодых людей в тім процесі, зато была створена і молодежна русиньска організація (з членами не старшыма як 30 років), котра мать свій властный форум і організує свої засідання тыж кажды два роки.

• Кілько років сьте были председом Світовой рады Русинів. Говорить ся, же то были найуспішнішы роки в історії СКР. Одышли сьте з той функції з властной волі...

– Гей, а было то прямо повязане главно з вопросом залучіня молодежи до русинства. Тогды у Руськім Керестурі (на X. засіданю СКР) єм выголосив, же дале не претендую на функцію председу СРР. Зарівно єм попросив і других членів-ветеранів Світовой рады Русинів – жебы ся vzdали своїх функцій в СРР і дали простор на бівшу активіту молодым людем. Але моя просьба зістала „гласом вопіющого в пустынї“...

• Наперек тому суть інформації о конфліктах у Світовім конгресі Русинів. З чім суть споєны? Як впливають на „репутацію русинства“ вообще?

– Думам, же в кождім обществі ці організації ся таке стає – настане конфлікт інтересів. Але я не думам собі, же особны симпатії, думки ці інтересы окремых людей можуть силно вплинути на общу ситуацію. Вець є много розлічных людей з розлічных психологів, думань, характером і властными ідеями. То даколи наісто може привести до конфліктных ситуацій. Але, думам, же вець ту пасує слово – недорозуміня.

• Ці є намісті вопрос о роспусціню СКР?

– Фактично, думам, же так ся не стане. Але тепер стоїть інакшый вопрос: ці СКР є вообще потрібный? Бо, по перше, од самого початку створіня світовой організації Русинів делегації з розлічных країн мали розлічны цілі. Але по часі ся вшытко змінило. Бо, наприклад, у Сербії Русини уж давно мають статус окремой народности і не мусять дале боївати за свій язык. Зато закономірно їх інтерес є уж інакшый. Але мож повісти і так: Конгрес уж сповнив свою місію, дану ёму перед 20 роками. Я пересвідченый, же він уж не є таким актуальным. Хоць суть країны, в яких вопросы русинства іщі невырішены. Лемже даколи домашні русиньскы організації їх можуть вирішити скоріше і ефектвініше.

Іншый важный нюанс є в тім, до якої міры СКР буде політичнов організаціє і буде ся мішати до політичных діл того ці іншого штату. Іщі на зачатку ёго екзистенції векшына членів ся згодла на тім, же СКР не буде мати ніч сполочне з політиком. Ёго членом не можуть быти політичны організації і партії, представителі влады або церковны організації. Світовый конгрес робить лем у сфері розвою культуры і баданя історичных цінностей. Мушу повісти, же не вшыткы делегати были згодні з тим, найвече тоты, котры хотіли змінити ситуацію в країні, главно політичну. Конгрес ся не мішає до діл влады, до діл штатів, і екзистує цілы тоты роки без політики. Зато vznikать много протиріч. Vznikать вопрос – який має быти СКР у будучности? Може, настав час змінити ёго формат? Ці треба ся сходити кажды два роки? Протиріча внутрі організації можуть быти і здоровым знаком і свідчіти о тім, же люде там думают, рішають вопросы в дискусіях, а значить – можуть прийти к якомусь консензу.

(Переклад із українського до русиньского языка А. З.) ■

Лілія ЗАЛЕВСЬКА, новинки „Неділя“

ВАЛЕРІЙ ПАДЯК: „Конгрес вмер! Най жыє Конгрес?“

Недавний XI Світовий конгрес Русинів випроковав серйозный резонанс в обществі. Ведь всередині самой організації проходять специфічні процеси і дискусії. До чого они ведуть? О тім – в інтерв'ю з Валерієм Падяком, участником конгреса.

Валерій Падяк – кандидат філологічних наук (1990), директор-заснователь приватного видавництва в Ужгороді, високошкольський учитель русинської літератури на Інституті русинського языка і культури Пряшівського університету, член Світової академії русинської культури, председа правління Закарпатського обласного благочинного фонду „Русинська школа“.

• Не так давно ся скінчив XI Світовий конгрес Русинів (СКР), до теперь довкола нёго в інтернеті доста плеток і скоро нияких коментарів од ёго організаторів. Кус критики, штоправда, на сторінках нашой новинки умістив Павло Роберт Магочій в інтерв'ю під назвов „Ці треба Конгрес Русинам?“ Який ваш погляд на тото засідання СКР?

– Направду, по першый раз у мойй памняти така організація конгреса. Двадцять днів перед зачатком організатори посунули час ёго реалізації – многы мусили ся приспособлєвати ід новому порядку. Сам конгрес із фінанцовых причин ся мусив організувати мімо Будапешта – в селі Пілішсенткерест, дас тридцять кілометрів од главного вароша. Доста мала, зато і невгодна была (годно быти, же єдина у селі) сала діточого пенсіона, де ся одбивав конгрес. Капаціта салы была на 130 людей, зато ледва ся до нёй змістило коло 160 участников і гостей конгреса. І сам конгрес – без гарантованого фінанцованя – ледва же ся одбив. Чом на тому акцентуву? Бо саме жытя дрылять Русинів ід заключеню: на конгресах усе ся кельтувуть файні гроші, котрі не знати де глядати, айбо і так майже ніхто із функціонерів не завідає сам себе: што днесь чекаєме од конгресів, який результат?

• Направду, а што Руси́ны чекавуть од конгресів?

– Главно, чекавуть вирішеня своїх проблем. У кождей окремой державі, де суть Руси́ны, суть свої, дакус специфічні проблеми, а конгрес – докінця пафосне і через міру велике, заформалізоване твореня, жебы мож было глибоко вникати або вообщє вникати до основы тых проблем.

• Айбо не будете твердити, же конгресы не мали никакой ціны?

– То правда, із часу паду тоталітаризма конгресы бавили важну роль, кідь знаєме, же Руси́ны скоро півстолітя были заказані комуністичными режимами. Із 1990-х рр. така форма работы помогла збавити ся комплекса неповноцінності, характерного про мінорітні народы, дис-

криміновані владов. Іншак повіджено: Руси́ны ся учили быти Русинами, і так декларовали, же суть реалностєв етнічної мапы Центральной Європы.

А што днесь? Світ визнає русинський народ, сесе видиме у ряді новых демократичных держав, де жыють Руси́ны. І лем в Україні влада ся не наважує так ізробити – очивісно, усе іщі в тім видить різико страты територіальной цілости. То значить: послідне двадцятьлітя было дакус успішне про Русинів, і у тому заслуга наших конгресів. Але і надале доказовати світови, же Руси́ны суть – бездумне діло! Влады в тых державах не лем визнають Русинів, але і підпоровуть з бюджета (через систему грантів) їх національні рады, самоуправління, русинську пресу, фестивалы а т. д. Прийшов час похопити: уж сьме выросли із „діточих гатьків“ наших конгресів. Агітаторы і бубнарі днесь не в ціні, прийшов час іншакых лідерів – інтелектуалів і особностей. Якраз они і мали бы закладати нові меджинародні русинські організації.

• Можете туй дашто понукнути?

– Туй не треба выдумовати колесо, а лем перебрати опыт других успішных націй. Потрібний університет і ціла система освіти. Потрібна література, майскорі проза і драматургія, русинський театр, телевізія, радіо, ціло-русинські мас-медії і інформаційні интернетові сторінки а т. д. То тяжка работа. Приміром, написати учебник про школы – то работа. Поставити на сцені песу русинського драматика – то работа. Закласти Інститут русинського языка і культуры – то работа. Перед нами іщі много работы, абы доказати світови, же мы – народ. Але іншаким пути не є. Зато конфлікт функціонерів і інтелектуалів нас не мине. Фактично, хочеме того ці ніт, уж ся зачало твореня новых світових русинських інституцій. Доста інтересну ідею понукнув познатый канадський меценат Стівен Чепе – обєдинити научників і творчу еліту під егідов Світової академії русинської культуры. Думаєме, будеме мати і другі пропозиції. Важно, жебы структура была валушна, чинна і авторитетна, незаформалізо-

вана. Жебы долю русинства не вирішовав заробник із Праги ці функціонер ПТУ, што уже встиг побыти у трёх українських партіях.

• Але ведь Світова рада Русинів доста оптимістично выголосила, же ся одбуде і далшый конгрес, і одбуде ся в Україні...

– Ясне діло, пройде іщі даякий час, докы Русины наісто увидять, же конгрес не бирус тягити роботу. Світ не стоїть на єдному місті. І на тоты выклики мусай скоро і адекватно реаговати. Туй і глобалный економічний кризис, і шырєня Євроського Союзу, і будованя т. н. „Шенгенського мура“, котрый уж фалатує Русинів. Але, з другого бока, то і дакус нові можности контактованя через інтернет, державна підпора русинських організацій у ряді держав а т. д.

• Ці не може тоты функції взяти на себе СКР?

– Ніт, не може, просто невалушний. Конгрес – немірно масивне, неvertке створєня, абы вчас реаговати на выклики часу. Він ся скликує раз за два роки. Доста часто там ся набють люде, котры хотять два-три дні меджи собов контактовати, і то так, жебы їм забезпечили їсти, пити і спати; і на тому їх русинство ся скінчить. А Світова рада, котра керує організаціями у часі меджи конгресами, числово є доста мала, фахово – неприправлена, ушыток її час іде на утриманя самой себе. А нам треба раду лідерів, інтелектуалів, успішних особностей – то значить людей, котрі уже довели своїм ділом, же суть успішні. Наісто, то значно підойме авторитет такой русинської рады, як бы ся она не звала.

• То значить, же зріс конфлікт меджи старым Конгресом і новыма світовыма русинськыма організаціями?

– Раз конгрес пристав на то, жебы продовжати роботу. Но і так видиме пробы реформовати ёго. За вызначну поважуву пропозицію єдного із закладателів світових русинських конгресів проф. Павла Роберта Магочія, котрый предложив – одступити в будучности од конгресовой формы работы. Доста аргументованым є предложєня америцькой делегації – самороспустити конгрес. Многе сігнализує і рішєня америцькой делегації – уповноважити Славомира Гиряка – жытеля Словакії, представляти їх у Світовій раді. Думає, же іде ту о даяке дистанціованя „Американців“ од СРР. Наконєць, свій выход із СКР оголосив Закарпатський областный благочинный фонд „Русинська школа“.

• У резолюції ХІ СКР уводить ся, же вас выключили з СКР за нарушєня статуту.

– То не цалком так ці точно повіджено, цалком нарубы. Мені самому інтересно буде ся дознати, за што іде – што то за нарушєня в роботі русинських недільных школ, за

што так голосно заявив секретарь СРР Владимир Противняк? Видав, не за тыма учебниками історію карпатських Русинів діти ся учать?! Проійшло сорок днів із часу проведення конгреса, айбо нияких аргументів я не чув. А кідь напавду, у Пілішсенткересті русинські активісты увиділи фінальну часть фарса.

Як типова бюрократична структура Світова рада Русинів силує ся засобити свої інтереси – каждый має дяку і надале „корманёвати“. Про руководство СРР доста пасувчим партнером указав ся Микола Бобинець – представитель у СРР за Україну. Хоть за малоефективность работы не раз го критиковали рядові члєны. Доста почеркнути: током двох послідных років голова СРР Д. Папуга двараз быв на Підкарпатю, але не найшов час ся стрічати із представителями общественных організацій края. Не кажучи вже про демонстративне ігнорованя діяльства „Русинської школы“. Русинські учителі никавучи на сесь фарс звідали: што ся робить у Світовій раді Русинів?

Чом ся так ставало – зато, же такі суть сценарії, так го нагварив В. Противняк, писав п. Бобинець, котрый нияк не контактовав із русинськов громадov края і фактично робив усе, абы не видіти діяльство русинської системы освіти. Намісто принципальной оцінки, СРР позєрала на того кризь пальці! Кібы лем так! В. Противняк грубо нарушив статут – поділив організацію на „лідерські“ і другі. Лем „лідерська“ буде комплетовати конгресову делегацію, вадь она буде числово доміновати на конгресі. Не буду ся повторёвати – за тоту проблему мож вєще прочитати у моїй статі „Мавзолей про В. Противняка“, котра є і на інтернеті.

Нарушавучи статут, В. Противняк і Д. Папуга зменшили числово делегацію од „Русинської школы“, а далє і просто не пустили „Русинську школу“ на конгрес, аргументувучи, „дали сьме вам знати 26 мая, же спис делегації мусай подати до 29 мая, а вы го загнули 3 юнія“. Показательно: у своєму інтервю І. Петровцій признає ся, же на конгрес го вєзли як гостя, а там го „перевчинили“ на делегата. І то вам „принипова“ позиція СРР! Якесь інтриганство...

• Айбо сьте были на конгресі?

– Фактично, быв єм лем на другому пленарному засіданню, абы повісти нашу позицію. Узав єм слово і росповів за досягнєня русинських недільных школ і за то, што ся стало почас візита СРР в Україні, коли своїма діями Світова рада, фактично, благословила нищєня нашой системы школ. І так – мотивувучи – оголосив єм одступити од членства в СКР. Вцілому, делегаты слухали уважно, а члєны делегації з України і Д. Папуга з В. Противняком узали ся заваджати – гасили выступ аплавами. Майголосно „аплаводвала“ жена М. Бобинця – тыж делегатка. І. Петровцій тыж „аплаводовав“, айбо лем за інерціов, бо думками сесь „мавр“ быв дєсь далеко. На тот

час уж выголосили, же „українська“ делегація дистанцує ся од выступа І. Петровця. Што же, „мавр зробив свою роботу“ – веце го не треба.

Вцілому, по IV СКР І. Петровця на конгреси уж не запрошували; на V Конгресі в Ужгороді онь створили русинську дружину, котра мала предпис выгнати І. Петровця з конгресового поміщення. А туй така серенча – просто із неба впала: М. Бобинець, у котрого не дуже густо из єднотумниками, дав му мандат делегата. Ну, тот му і одвдячив, што ся называть – сторишно.

• Єден ужгородський сайт опублікував тот выступ І. Петровця, і то з коментарём, же у нёму ся одображать суть русинського двигання.

– То не так. Выступ одображать лем суть скандалного характера єдної особи. Позад выступа Петровця не выдержав докінця Д. Папуга – почас павзы, як поговорюють, у кулуарах перейшов на гойк! Сяке мож порозуміти: то першый конгрес, котрый вів Д. Папуга як голова

СРР. Але якраз тым брутальным выступом ся запам'ятав тот конгрес. А іщі тым, же ани єден з членів СРР, котры як „апостоли“ собі сиділи за столом президії, не найшли у собі смілости сперти сесь выступ і зашити репутацію свого лідера – проф. П. Р. Магочія (кідь го не было в салі), під крылом котрого і за доброжычливої увагы котрого они так зручно і комфортно чули ся цілы рокы, в яких він вів СРР.

Чим іщі ся запам'ятав конгрес? Нияких дискусій за перспективы русинства на нім не было. Нияких новых тварей на чолі конгреса. Нияких іноваций у програмі. Видав, і тым, же по першый раз з конгреса добровольно одступила єдна з ёго майуспішних організацій. А то, што позад нашого одступлення із СКР ёго функціонеры заднім числом забігали „перехоплєвати“ ініціативу і выголосили, же нас выключавуть – то лем із страху за свою репутацію.

(З українського языка до підкарпатського варіанту русинського языка переклав В. Падяк.) ■

Ян КАЛИНЯК, Свідник, делегат 11. засідання СКР за САРО

Кривоприсяжна резолюція о архіві СКР

На сторінках www.rusyn.sk прочитали сьме резолюцію з 11. засідання Світового конгресу Русинів, де є і пункт, што ся тыкать архіву Світового конгресу Русинів, який є в розпорі з резолюцій з 3. засідання Світової ради Русинів у Празі 27. – 28. 2. 2010, яка обягує пункт о архіві СРР.

На засіданю веджіня Словенської асоціації русинських організацій 12. юла 2011 був тот проблем продіскутований з А. Зозуляком, бывшым выконным секретарём СРР, і вышло наяво, же дахто з веджіня Світової ради Русинів або з веджіня Русинської оброды на Словенську умело выроблять проблемы і выкликує спору міджі людьми. Уч знаме, што тым слідує: здіскредітовати чоловіка. То нечестный і негуманный поступ у комунікації міджі людьми. Стара ґарнітура русинських активістів по році 1989 поважовала українізаторів Русинів за наших найвекшых нежычливців у процесі возроджіня Русинів, а сучасна русинська „воджатайска“ ґарнітура за найвекшых нежычливців поважує першых русинських активістів, а з українізаторами Русинів сімпатизує. Ай можу доказати де, коли і як. Про русинський народный рух на Словакії з нашої властной вины теперь настала ситуація, яка была в часах соціалізму. Настало на Словакії пронаслідования і шыканования тых людей, котры боївали за самостатность і независлость русинської народ-

ности по році 1990, але теперь ся то перенесло до властных русинських рядів.

Як член Выбору про народностны меншыны Рады влады СР про народностны меншыны і етнічны ґрупы планує скликати представителів русинських обчаньских здружінь Словакії і найти пункты взаємной сполупраці. На першім місці є узнання за самостатну русинську народностну меншыну Русинів на Україні, на другім місці є школьска проблематика а на третім буде новинарська етіка в русинській пресі, бо ся порушує медіалный закон в дакотрых русинських медіях. О своїм намірнію ем уж часточно інформовав свого колеґу зо споминаного выбору Яна Липинського а він з моєв пропозиційов був согласный. Не можеме так дале робити, як теперь робиме: зістав уж лем інтерес о штатны особы, многы ся снажать выбабрати з колеґами, жебы самы дістали їх штатну дотацію. А інтерес о узнання русинської народности з боку влады і парламенту України і далшы проблемы зістають заперты якбы в даякій клітці. Наконєць выйдеме на сміх, як теперь вышли Ромове про свою внуторну особну незашанливість.

Што ся стало на 11. засіданю СКР у Мадярьску односно архіву СРР? На 3. засіданю Світової ради Русинів у Празі в днях 27. – 28. 2. 2010 было уложено тогдышнєму выконному

секретарєви СРР А. Зозулякови передати матеріалы СРР до Музею русинської культуры в Пряшові, што він і зробив і поважує свою задачу за сповнену, а на 11. засіданю СКР в Мадярьску ся в резолюції зась од нёго жадать, жебы матеріалы передав В. Противнякови, і публічно ся выгражають А. Зозулякови, же кідь то так не буде зроблено до 20. юла 2011, дадуть жалобу на нёго прокураторови. Ту нам не є ясне, же як є можливе, же В. Противняк, котрый нелем заступає Русинів Словенська в СРР, але є і ей выконным секретарём, не знать ніч о резолюції з Праґы? А хто ю властно написав? Або не хоче ніч о ній знати? Што робить В. Противняк на засіданях СРР, же не знать, што ся на засіданях СРР діє? Я собі думам, же кідь досправды дакому требало матеріалы так, як то презентовав М. Кереканіч у своїм выступліню на конгресі, та бы ся глядали способы на здобытя їх копій із музею в Пряшові, т. є. в згоді з тым, як є уведжено в резолюції приятій у Празі, не віджу в тім ниякий проблем. Але М. Кереканіч не потребовав з архіву СРР потверджіня о своїх зарібках, або інших особ, бо в тім часі СКР не діставав ниякы дотації і никого не выплачав, окрема видання шестёх книжок із штатной дотації. Тахже пан Кереканіч кламав, кідь твердив, же ёму або дакому іншому треба потверджіня од СРР о

зарібках про даневый уряд. Чом нас кламав? Вызерать так, же ту иде о умело выроблену копромітацію особи А. Зозуляка. Треба решпектовати першу прияту резолюцію в Празі, аж наслідно мож прияти далшу позицію, кідь буде-ме виходити з резолюції в Празі. Также треба поступати справедливо і подля літеры закона. Але єдно і друге на 11. засіданю СКР было зневажене, цілено, або з незнання?! Вызерать так, же ся веде в Русинський оброді на Словенську з боку сучасного председа В. Противняка і М. Кереканіча, ці з боку СРР, або з боку СКР незаконна коншпірація проти особи бывшего секретаря СРР А. Зозуляка, што ся дасть зажаловати на Окреснім суді в Пряшові на основі Закона о охрані особности. Або права рука СРР не знать, што робить ліва? Панове у Світовій раді Русинів, дайте головы докопы і роздумуйте, што властно хочете робити, бо скандалізована людей і публічны грозыбы судами, ганобліня доброго мена жытеля Словенської републіки без доказаня вини не є посланєм СРР, ани засідань СКР!

Є смутно, же о судьбі Русинів на Україні на 11. засіданю СКР ся ніч не говорило, не нашов ся простор, ани ся не прияла нияка резолюція у змыслі забезпечіня узнання русинської народности на Україні. Але на неприятя Русинів Росії за члена СКР, на „вылучіня“ Підкарпатського областного благочинного фонду „Русинська школа“ на Україні з членства у Світовім конгресі Русинів, што є фактично ліквідація русинського школьства на Підкарпатю, як і на дискредитацію жытеля Словакії А. Зозуляка ся на тім засіданю простор нашов. То є велика ганьба представителів СРР на челі з председом Дюром Папугом зо Сербії, же конгрес зловжывать на такы низкы цілі. Такы активности спохыбнюють добросердечность і благородность у роботі СРР і СКР. То не є на хосен русинського народного возроджіння, але наспак – на єго деградацію. Треба ся нам у Словакії важно задумати над тым, што ся властно у наших русинських найвысших органах діє. Ці досправды там маме особи, яким бы могли вірити выштыкы Русины у світі, і як нас Русинів тоты люде репрезентують перед світом?! Ці досправды така організація, як є СКР на челі зо СРР є морально чіста і ці можеме быти согласны з тым, жебы собі заслужыла зареєстровати новий Штатут СКР на Міністерстві внутра Словацької републіки?! Мам пропозицію, жебы тот штатут був зареєстрований дагде інде, наприклад, в Румунії. Я як член Выбору про

народностны меншыны Рады влады СР ся буду тым проблемом занимати, жебы сьме, не дай Боже, не дали зареєстровати даякий Штатут СКР протирусинський і протигуманный, подля котрого бы єго члены лем паразітовали на штатных фінанчных дотаціях на Словакії, а робили не на хосен самых Русинів на Словакії, але на хосен дакого, хто не є жытелём Словацької републіки. Треба нам з того проблему глядати выход, жебы сьме публічно не дискредітовали і дискриміновали людей на засіданях СКР і СРР. То є далший із доказів того, же тот русинська платформа ся уж публічно натілько скомпромітовала, же є начасі, жебы морально чісты люде, Русины, роздумовали о заложіню новой світової платформы Русинів.

Наконець публікуєме ниже на порівняня пункт із резолюції делегатів 11. засіданя СКР у Пілішсенткересті 16. – 18. юна 2011 (у новім персоналінім варіанті русинського языка – позн. ред.) і пункт з резолюції СРР із 3. засіданя СРР у Празі 27. – 28. фебруара 2010:

„Г. XI. СКР укладать:

... 3 в) Передати бывшым тайомником СРР Александром Зозуляком комплетну фінанчну агенду (веджену до 5. 6. 2009) теперішньому тайомникові СРР Владимірові Противнякові в терміні до 20-го 7. 2011 р. В іншому випадку буде несповніня в терміні обсягу задачі оглядане як порушіння узнесінь і Штатуту СКР, фінанчных законів, і наслідні передане на рішіння прокуратури.

Т: 20. 07. 2011 3: председа СРР

Резолюція была схвалена делегатами 11. Світового конгресу Русинів у Пілішсенткересті в Мадярьску дня 18-го 6. 2011 р.

Підписаны за пропозиційну комісію:

Мирон Крайковіч, председа комісії
Дюра Шеповіч і Марія Бочкор,
членове комісії.“

„Пункт 9. Пропозиція на штатут архівеу СКР

Світова рада Русинів проїднала вопрос архівеу Світового конгресу, котрый од 1991 року находить ся у бывшего тайомника СРР Александра Зозуляка і становила слідуєче:
Штатут архівеу СКР

1/ Архівеу СКР ся складать з писомности, записів, корешпонденції, пи-

сем, ціных листів орігінілів, дарів, грамот

2/ СРР схвалює передати архівы до архівной інштитуції Музея русинської културы в Пряшові через сучасного тайомника СРР

3/ Шыткы документи (р. 1991 – 2009) будуть зоряджены подля архівного порядку по роках

4/ Властник документів Світового конгресу Русинів выпрацує догоду з музеєм о звіреных архівных документах і подмінках што до доступу до архівеу тепер і в будучности.

5/ На основі списаной догоды міджі СКР а Музейом русинської културы в Пряшові, буде агенда одовздана председом СРР і тайомником СРР до архівеу.

6/ Приступ до документів СКР схвалює председа СРР писомні через тайомника СРР, в його непри-томности підпредседа СРР

7/ Выдане дозволіня до архівеу огранічує котрых документів ся тывать і на який час.

8/ Під цілый час приступу і нагляданю до документів є притомный одповідный працівник МРК і тот забезпечує копії документів

9/ Каждый приступ окрім членів СРР а РК СКР є споплатнений сумов 5 єуро. Копіювання документів є може лем із дозволінью председа СРР за поплаток (1 єуро лист.)

10/ Документи суть маєтком СКР а може быти властником з нима накладане подля розгоднутя СРР (запозычаня на выставки, штудійны работы, публічне справочаня і т. п.)

11/ Інше отворяння архівеу СКР є за-казане з боку архівной інштитуції Музея русинської културы в Пряшові

12/ Грошы отримани за поплаткы зоставляють в покладні МРК.

Світова рада Русинів схвалила условія платны про Штатут архівеу СКР на засідані СРР в Празі дня 28. 2. 2010

Узнесіня 24:

Проїднати уложіня архівеу СКР з діректорков Музея русинської културы в Пряшові і условія платны про Штатут архівеу СКР схвалены Світовим радом Русинів. По їх акцептованю приступити до архівації.

Термін: до 1. 05. 2010
Одповідны: тайомник і председа СРР.“

Мґр. Каміла УРМАНІЧОВА, Пряшівська універзіта

Отвори́ли брану минулости руси́ньских предків

Пряшівська універзіта в Пряшові (ПУ) од 12. юна до 4. юла 2011 прияла участників 2. річника едукaчно-го проєкту **STUDIUM CARPATO-RUTHENORUM 2011** – Міджінародной літнєй школы руси́ньского языка і културы, а то зо США, Канады, Німецька, України і Словакії. Абсолвенты здобыли цертіфікат о абсолвованю **Studium Carpato-Ruthenorum 2011**.

Пряшівська універзіта в Пряшові є єдинов універзітов на світі, котра зареаговала на інтерес домашніх і заграничних інтересуючих ся о таку форму навчання руси́ньского языка і културы. Тройтыжденный проєкт про тогорічних 25 участників зорґанізовав Інштiтут руси́ньского языка і културы ПУ в Пряшові у сполупраці зо Словенськов асоціаціов руси́ньских орґанізацій із центром у Пряшові, Карпаторуси́ньским научным центром і Карпаторуси́ньским обществом у США.

Основу педаґоґічного процесу творили лекції з руси́ньского языка і історії карпатських Русинів, котры читали паралелно в анґліцькім і руси́ньскім языку заграничны і домашні високошкольскы учітелі: **проф. Др. Павел Роберт Маґочій** (Торонтьска універзіта, Канада), **Мґр. Валерій Падяк, к. н.** (Научный центр карпатістики в Ужгороді, Україна), **проф. Др. Стефан Пю** (Врайґтська універзіта в Дейтоні, США), **ПґДр. Кве-**

тослава Копорова і доц. ПґДр. Анна Плішкова, ПґД. (обидві з Пряшівской універзіты в Пряшові, Словакія). Інтеґралнов частєв тогорічного педаґоґічного процесу був і мінікурз руси́ньской етноґрафії, котрый вела **проф. Др. Патріція Крафчік** (Евырґрінська універзіта в Олімпії, США).

„Пришли уж готовы, освѣчены люде з рїзных высокых школ, із практикы, котры мають о тоты штудії великий інтерес і хотять ся учіти. Были з дакількох країн і были ліпше приправлены на тоту акцію, як участници в минулім році,“ конштатовав **проф. Др. П. Р. Маґочій**, який є знамый уж з минулорічного, першого річника Міджінародной літнєй школы руси́ньского языка і културы.

Їго слова пітвердила і директорка Інштiтуту руси́ньского языка і културы ПУ **доц. ПґДр. А. Плішкова, ПґД.**: *„Тогорічны заграничны участници у векшій мірі знали азбуку як основу ґрафічної сістемы сучасного руси́ньского списовного языка, што давало можность пропорціонолно розділити штудентів до ґруп і зліпшыти так роботу з нима. Підняв ся тыж інтерес о літню школу зо стороны домашніх, значіть участників зо Словакії. За вызначный момент з погляду перспектiвного*

• В рамках 2. Міджінародной літнєй школы руси́ньского языка і културы у Пряшові делегацію єй учітелів прияв і ректор Пряшівской універзіты **проф. РНДр. Р. Матловіч, ПґД.** (першый справа), конкретно: (зліва) **доц. ПґДр. А. Плішкову, ПґД., ПґДр. К. Копорову, Мґр. В. Падяка, к. н., проф. Др. П. Крафчік, проф. Др. П. Р. Маґочія і проф. Др. С. Пюа.**

розвою карпаторусиністики поважаємо і факт, же міджі тогорічними учасниками проекту було дакілько молодих заграничних докторандів, про котрых перебування на літній школі сучасно было спосне з научним баданєм сучасного поставління і актуальных проблемів русиньского списовного языка на Словакії і в інших країнах карпатського регіону, вислідки котрого будуть занедовго презентувати у своїх дізертачных роботах.“

Проф. Др. С. Пю зо США є єдиним із лекторів проекту, котрый не має славянське коріння, але штудовав славістику, барз добрі знать російський і український язык. Написав докінця ґраматіку українського языка і перед двома роками ай історічну ґраматіку русиньского языка. Русиньский язык першыраз прямо учів тепер, в Пряшові: „*Научіти ся русиньский язык за три тыждні є тяжко, кідь участници того навчання не знають о тім языку ніч. Але зробили сьме в тім ділі великий прогрес, кідьже штуденты звладли тот язык так, же уж докажуть творити короткы компактны речіня.*“

Лектор із України Мґр. В. Падяк, к . н., мав велику радість з мотивації, котра привела учасників проекту на територію Пряшівської універзіты у Пряшові: „*Окрем тых пару штудентів, котры як славісты хотіли займатися русиньсков културов, остатні*

были етнічны Русины четвертой або пятой ґенерації емігрантів до Америки. Тужыли познати русиньский язык і русиньску історію. Дістали інформацію о тім, як ту жыли їх предкы, хотіли спознати їх родны села, тутешній фолклор, відіти цінтерї і мена їх родин на нагробных камінях. Отворив ся перед нима світ їх минулости.“

Проект мав много супроводных акцій: были то главно творчі ділні заміряны на навчання русиньских народных співанок і výroбу великодных крашанок, екскурзії заміряны на познавання матеріалной і духовной културы Русинів у регіоні северовыходной Словакії – в музеях, сканзенах, деревяных церквах, участь на фолклорных фестівалах, літературнім вечорі, отвореній годині русиньского языка в Основній школі А. Кралицького з навчалным языком русиньским у Чабинах (окр. Міджілабірці), і на Службах Божых в пряшівських храмах. „*З оцінки учасників проекту можемо конштатовати, же тот річник літній школы русиньского языка і културы на Пряшівській універзіті був успішний а сучасно в многім іншпіруючім про приправу далшого, третёго річника, котрый міджінародный приправный выбор літній школы наплановав од 10. юна до 1. юла 2012,*“ додала доц. А. Плїшкова.

(Зо словацького языка переложив: А.З.)

Стефан ПЮ, Дейтон, США

х х х

Русин не єм
Русин не буду
в паспорті написано
же єм Американ
а што то є, досправды?
але в минулім... хто знать
може я і Русин былъ...
дашто є
чую ся даяк дома
сиджу в корчмі
бісїдую, говорю
дивно, чудно
же розумлю, розумію тото
бандуркы, круплі, тромпаки, ґрулі
валал, село
розумлю, розумію скоро вшытко
што говорять
як то може быти?
што ся стало в душі-дусї?
ясно-ясні, же ту є
трансформація
душевна
солідна
лінґвістична
цалком, цілком дивна...
увидиме, што далше буде...

Stephan PUGH, Dayton, USA

х х х

I'm not a Rusyn
I won't be Rusyn
in my passport i this written
that I'm American
but what is that, really?
but in the past... who knows
maybe I was a Rusyn
there is something
I feel as through somehow at home
I sit in the tavern
I talk I talk
it's strange, amazing
potatoes, potatoes, potatoes, potatoes
village, village
I understand, understand almost everything
that they say
how can that be?
what has happened in my soul-spirit?
clearly-clearly, there has been
a transformation
spiritual
solid
linguistic
completely amazing
we shall see, what will come next...

Мґр. Каміла УРМАНІЧОВА, Пряшівска універзіта

Найвекше плус – заряджіня ПУ міджі 12 універзітних високих школ

(Розговор із проф. РНДр. Рене Матловічом, ПгД., ректором Пряшівської універзіты в Пряшові, до котрой належить і Інститут русиньского языка і културы.)

• Староный ректор Пряшівской універзіты у Пряшові – проф. РНДр. Рене Матловіч, ПгД., який був зволений до той функції на далшы штири роки.

• Пане ректоре, Ваш першый штирирічний функчний період ся кінчить. До якої міры ся Вам подарило сповнити цілі, з котрыма сьте до нёго вступали?

– На функцію ректора перед штирёма роками єм кандідовав з причіны неспокойности великой части академічного колективу з тогдышнім розвоєм універзіты. Якраз в тім часі ся реалізовала міджінародна евалуація універзіты оціночнов комісіов Европской асоціації універзіт (EUA). Тота нам дала много рад, котры сьме využыли при формулації наших стратегічных цілів. Заміряли сьме ся на головны активности універзіты, котрыма суть навчання, выскум і уменя а посередництвом них сьме хотіли підвишыти способность Пряшівской універзіты конкуровати другим. Од того головного

ціля ся одвивали парціалны цілі і задачі.

Самособов, же осовнов амбіціов ся стало утримати статус універзітної високой школы. Окрем того к парціалным цілям належала новелізація внуторных предписів універзіты, модернізація едукачной, выскумной і соціальной інфраштруктуры, зміцніня моделу вецеджерелного фінанцованя універзіты, оптималізація організаційной штруктуры універзіты, зміцніня міджінародной позиції універзіты в области навчання і выскуму, маркетинг і будованя доброй значкы універзіты, як і імплементація внуторной сістемы оцініня якости універзіты. Днесь можу спокойно конштатовати, же вшыткы стратегічны цілі сьме сповнили. Є то заслуга колективного снажіня вшыткых моїх сполупрацowników, а в шыршім змыслі слова і цілого

академічного колективу, технічно-адміністративных робітників нашой алма-матер. Єм барз гордый на наших студентів, многы з котрых досягли прекрасны выслідкы і здобыли оцініня. Окреме хочу оцінити сполупрацу з членами веджіня універзіты, веджінями окремых факулт універзіты, Академічным сенатом ПУ, Научнов радов ПУ і Справнов радов ПУ. Высоко оцінюю їх роботу і вшыткым од сердца дякую.

• За Ваш великий успіх в обшцім ся поважує обгаїня статусу універзіты про Пряшівску універзіту. Як з днешнього погляду оцінюєте тот процес?

– Была то барз тяжка задача, на котрій робили цілы тімы людей. Крітерії комплексной акредітації ся стабілізували аж у децембрі 2007. Оцінёваным періодом были роки 2002 – 2007.

Нове веджіня універзіты мало так лімітований простор, жебы оперативными засягами направити недостатки з минулого періоду. Пряшівска універзіта не повнила вшыткы крітерії на заряджіня міджі універзіты, причім найважнішым крітеріом было „KZU-6“. Мусили сьме динамічно наштелёвати персоналну політику і реалізувати множество далшых задач так, жебы сьме в короткім часі досягли релевантны выслідкы. Новелізували сьме внуторны предписы і створили Секцію людського потенціалу на Ректораті ПУ, котра зачала методічно вести персоналны рефераты на факултах. Реалізували сьме авдіт творчіх працівників, котры не мали скінчены високошкольскы студії третёго ступня. Створили

сьме фонд кокурентіспособности, якого главным цілём было підпорити ґарантів штудійных програмів і успішних рішителей выскумных ґрантів і заставити їх одход на іншы высокы школы. Вдяка тым крокам сьме зачатком року 2010 предложили справу о ліквідації недостатків і наслідно нам, на основі позитивного оцініня Акредітачній комісії, порадного орґану влади СР, міністер школства передав декрет о зачленіню міджі універзітны высокы школы. Стали сьме ся так єднов з 12 словацькых высокых школ, котрым Міністерство школства СР декретом признало штатут універзіты.

• Кардінальным вопросом є забезпечіня фінанцій на модернізацію і розвой універзіты. До якої міры сьте спокійны у тій області?

– Подарило ся нам забезпечіти беспрецедентне підвишіня обєму фінанцій. Обєм фінанцій зо штатного распочту і властных жрідел, котрый сьме дали на модернізацію і розвой інфраструктуры, ся почас нашого періоду підвищив в порівнаню з роками 2003 – 2007 **о 137 процент.** Іщі выразнішы успіхы сьме досягли при здобываню фінанцій із структуралных фондів Европской унії. Обєм тых змлувных фінанцій ся в порівнаню з минулым періодом підвищив **о 919 процент.** **Докопы сьме так забезпечили фінанції в сумі 34 міліонів євр, значіть, веце як о 1 міліарду Ск.** Мусили сьме рішати і проблеми з непідложеныма фінанчныма накладями в проєктах за roky 2004 – 2006, причім сьме з властных жрідел мусили заплатити веце як 4 міліоны Ск. Пряшівска універзіта міджі 34 высокыма школами, котры суть ушорованы подля успішности при здобываню фінанцій із структуралных фондів, досягла **6. місце к 31. 1. 2011,** а кібы сьме ступінь успішности управили подля поділу договорами підписаных фінанцій на 1 творчого працівника, так сьме докінця **5. найуспішніша словацька уні-**

• *Успіхом веджіня Пряшівской універзіты было тогорічне отворіня новых просторів Ректорату і Педагогічної факулты ПУ. При святочнім отворіню просторів патлик перерізає ректор ПУ ведно зо штатным таємником Міністерства школства, науки, выскуму і шпорту СР Мґр. Ярославом Іванчом (зліва).*

верзіта. Кідь мам оцінити тоту область, мушу конштатовати, же єм надміру спокійный.

• **В рамках парціалных цілів сьте спомянули модернізацію і розвой едукачній, выскумній і соціалній інфраструктуры. Котры выслідкы в тій області поважуєте за найвызначнішы?**

– Роздобыты фінанції нам помогли у визначній мірі змодернізувати нашу інфраструктуру. Барз визначнов ставбов в оцінєванім періоді была реконшструкция і добудованя бывшой Основной школы на ул. 17. новембра ч. 15, де vznikли новы класы, велика авла „Auditorium magnum“, канцелярскы просторы про Педагогічну факулту ПУ і новый Ректорат ПУ. **Змодернізували сьме 165 клас, іншталовали 406 компютерів до компютерных клас, 136 компютерів, 132 датапроєкторів і 17 інтерактивных табел до остатніх клас. Комплетно сьме модернізували компютерны серверы – 14 централных і 11 локальных, іншталовали новы компютерны сіті, 1 694 интернетовых засувок і „wi-fi“ в 11 обєктах універзіты.** Окрем того сьме ся заміряли на ставебны управы з цілём

зліпшыти універзітний „campus“, знизжити енерґетичны страты і підвищити комфорт працівників і студентів (выміна виглядів на інтернаті на ул. 17. новембра ч. 13 і на Намістю молодежи, реконшструкция соціалных заряджінь, входу і выміна скляняных стін на найспіднішійм штоку високошкольського ареалу, реконшструкция 11. штоку інтернату, ставба нового входу до інтернату на ул. Екснарівій, реконшструкция авлы Грекокатольської теологічної факулты, реконшструкция шатень Факулты шпорту ПУ, реконшструкция канцелярських просторів Педагогічної факулты ПУ, „рекошструкция“ фоклорного колективу Торіса, реконшструкция парковіска у ареалі універзіты, ставба мултіфункчного гріска, реконшструкция кухні студентської їдальні, реконшструкция інтер'єрів і выміна виглядів на учеловім заряджіню в Батізовцях). Забезпечены суть фінанції і на реконшструкцію будовы тілоцвічній при новім ректораті. В проєктовій приправі суть обєкты про Факулту менежменту, Православну богословску факулту і третя етапа будованя Факулты здравотницькых одборів.

• **Окрему і в сучасности барз важну часть універзіты творить выскумна інфраструктура. Што**

ся Вам подарило досягнути в тій сфері?

– Выскуп творить ядро університ. Вызнам выскупных активностей росте і при данім фінанцованю університ. Основным условієм досягання вершинных научных выслідків є якостна і модерна выскупна інфраструктура. Тішить ня, же в тій области настав у минулім штирирічнім періоді основный якостный скачок допереду. На Пряшівській університі будуєме три выскупны центры ексцелентности, котры суть платформов про основный выскуп в екології і біології, лігвокультурології і транслатології і історії. В рамках тых центрів будують ся новы лабораторії з наймодернішов техніков. Окром того сьме ся стали частёв компетенчного центра лідровой Технічної університы у Кошыцах як платформы про аплікований выскуп із замірянём на знаня з технології з окремым замірянём на геопросторовы аналітичны і візуалны технології. Належимо так до невеликой групы університ, котры будуть мати сучасно центры ексцелентности і компетенчны центры. Окром того сьме в рамках проєктів аплікованого выскупу zdobyли проєкты на ставбу далшых лабораторій (фізікална лабораторія „VARSALAB“ на Факулті гуманітних і природных наук (ФГПН), лабораторія ергономії роботы денталной гігієны на Факулті здравотных одборів, Центр на пропагацию і трансфер култіварів до практыкы ФГПН). В рамках уведжєных активностей сьме велику увагу приділяли будованю Центра про комерціалізацию выслідків выскупу і манажмент душевного властництва Пряшівской університы.

• **Спомянули сьме многы орґанізацны зміны на університі. Принесли уж конкретны резултаты?**

– Самособов. Створили сьме Выдавательство Пряшівской університы, котре выдало уж 47 публикацій. *Інститут русиньского языка і културы ся етабловав як єдине робоче місце свого роду в шырокім про-*

сторі, якого Міджінародна літня школа русиньского языка і културы ословоє шыроку клієнтелу споза моря. Інститут азійских штудій понукать барз популярный курз японьского языка. Центр ціложывотного і компетенчного навчаня понукать Університу третёго віку, Дітську університу, Автошколу і много интересных навчалных програмів. Уніпоцен-тер створив Пункт першого контакту про новых штудентів і розвивать електронічний обход „e-shop“. По довгорічных травматізуючих дискусіях конечно сьме зробили інтеграцію робочих місць з ідентічным або подобным профілом на Філософічній фалукті і на Факулті гуманітних і природных наук ПУ.

• **Што сьте досягли на полю інтернаціоналізації і будованя доброй значкы університы?**

– Тоты области были барз занедбаны. Пряшівска універсіта не мала реферат маркетингу, не брала участь на едукачных ярмарках і не была членом ниякой міджінародной асоціації. Зліпшіня, котре сьме досягли в пройдженім штирирічнім періоді, є маркантне. Пряшівска універсіта была приятна за члена „Danube Rector's Conference“, Европской асоціації університ (EUA), стала ся єдным із основателів Евромедітералной університы (EMUNI) і Асоціації університ середнёвыходной Европы (ACEU). Росшырили сьме круг наших партнерів у рамках схем „Daphne“, „IP Erasmus“, „NIL“ і проєкту „My University“ як рамкового пілотного програму Европской унії. Приправили сьме 6 штудійных модулів в анґліцькім языку про заграничных штудентів. Зазначили сьме значный нарост працівників і штудентів, котры взяли участь на заграничных мобілітах. *В успішности при добываню грантів „SAIA“ Пряшівска універсіта ся дістала на 3. місце в СР.* Приправуєме сполочный штудійный програм в области „sustainable business“. Наштартовали сьме діятельство маркетингового одділення університы. Зачали сьме ся зась

презентувати на едукачных ярмарках („Academia-Varas“, „Biblioteka“, „ProEduco“). Зорґанізували сьме штудентський конкурз о слоґан університы („Magis quam eruditio“) і выдали множество пропаґачных матеріалів у многих языковых мутаціях. Окремым проєктом є выдаваня календаря успішных абсолвентів. Приправили сьме філм о університі, редізаїнували веб-ову сторінку і нову подобу дістав часопис „NaPUlze“. Розвивали сьме і далшы універсітны медії („Rádio PaF“, „Televízia Mediálka“). Зачали сьме сполупрацювати з „Grand Hotelom Kempinski High Tatras“, про котрый додаєме шпеціалны чаї з нашого выскупного центра ексцелентности.

• **Як оцінюєте сполупрацу веджіня університы з веджінями єй факулт?**

– Справованя комплексной інституції, яков є універсіта, выжадує барз добру сполупрацу вшыткых актерів. *Наша універсіта мать 8 факулт, а з того погляду є третёв найвекшов універсітов в СР по Універсіті Коменьского в Братіславі і Технічній універсіті в Кошыцах.* Стратегічне справованя університы выжадує гляданы гармонії і прониканы партікулярных інтересів єй окремых частей. Тішить ня, же в оцінёванім періоді нашли сьме універсітный консензус, ай вдяка нёму досягли сьме вшыткы стратегічны цілі. Самособов, же гляданы консензу не было без проблемів. Комунація зо семома факултами была барз одкрыта, конштруктивна і продуктивна. За тото належить подякованя деканам і остатнім функціонарям. Нажаль, в єднім припаді сьме наразили на непорозуміня. В тій звязи мерзить, же дакотры члены веджіня Філософічної факулты ПУ не прияли просаджованы зміны, наспак, крітізували їх, але тот крітікія ся не операла о релевантны аргументы. Нашыма кроками сьме докладно слідовали ціль посилніня факулты і змірніня ефектів неправильной політкы єй веджіня. Тішить але, же першы выслідкы ся

досягають уж днесь. Вдяка фінанчній підпорі працівників факулты з фонду конкуренціїспособности, помочи при забезпеченю гарантів штудійных програмів по одході їх попередників на іншы робочі місця і реалізації інтеґрації робочих місць, зачала Філозофічна факулта ПУ зась піднимати ся в оцінках аґентур. Вірю, же нове веджіня факулты буде просаджовати такы принципы ряджіня, котры будуть стимуловати продуктівность і якість окремых структуралных частей і працівників факулты.

• **Пане професоре, повніня ректорських повинностей Вам забрало найвекшу часть Вашого часу і енерґії. Подарило ся Вам наперек тому реалізувати у своїм фаху?**

– Наперек значній зятяжи снажив єм ся не стратити контакт зо своїм фахом. Єм ґарантом докторандьского штудія, габілітачных і інавгурачных комісій у фаху 4.1.35 Геоґрафія. Почас послідніх штирех років виховав єм 2 далшых докторандів, што ня барз тішить. Успішно єм докінчив рішіня проєк-

ту „VEGA“ і під моім веджінем зачали сьме рішати далшый проєкт „VEGA“. Брав єм участь у приправі і выданю учебника „Regionálny rozvoj pre geografov“. Як президент Словацькой ґеоґрафічної сполочности при Словацькій академії наук вів єм словацьку делегацію на першій європській ґеоґрафічній конгресі в році 2007 в Амстердамі, де прияли нашу сполочность до Європской асоціації ґеоґрафічных сполоченств (EUGEO). Досягли сьме добрый дипломатичный успіх і здобыли право орґанізувати другый європський конгрес в році 2009 у Братіславі. Были сьме успішны в конкуренції з Універзітов „La Sapienza“ в Римі і „Royal Geographical Society“ в Лондоні. В Пряшові сьме орґанізували супроводны акції ґеоґрафічного конгресу, котрым був сімпозій „Challenges for the Geography of Religion in the 21st Century“, на якім взяли участь одборници зо США, Голандії, Польщі, Чехії і Словакії. У сфері баданя в посліднім часі єм ся занимав реґіоналыма діспарітамы, але тыж концепціями міста у розвою ґеоґрафічно-

го думаня. Выслідкы выскумів подарило ся мі презентувати на світовім конгресі „IGU“ в році 2008 у Тунісі, на дакотрых міджінародных конференціях і почас лекцій на таких заґранічных універзітах, як „Soochow University“ в Тайпей і „Tokyo International University“ в Японії. Успішно ся розвивать сітка „GEOREGNET“ в рамках програму „CEEPUS“, причім популярна є главно літня школа, на котру ходять нашы штуденты, і я там читам лекції. Выдарены літні школы зорґанізували в послідніх роках універзіты в Оломовцу і Маріборі.

(Переклад зо словацького языка: Мґр. А. Зозуляк.)

Редакція часопису Русин ґратулує ректорови ПУ проф. РНДр. Рене Матловічови, ПгД. к досягнутым успіхам в першій штирирічній періоді і к зволіню за ректора Пряшівской універзіты в Пряшові на далшый 4-річний період. Желаме му, жебы ся му в ёго нелегкій, але хосенній про сполочность роботі дарило холем так добрі, як до теперь.

Новы русиньскы учебники

Кінцём юла 2011 вышли штири новы русиньскы учебники, котры выдав Русин і Народны новинкы з фінанчнов підпоров Міністерства школства, науки, выскуму і шпорту СР.

Іде о такы учебники про 7. класу основных школ із навчалным языком русиньскым і з навчанём русиньского языка, як Русиньскый язык, Робочій зошит із русиньского языка і Літературна вихова. Так істо був выданий і учебник Русиньскый язык про 1. класу ОШ із навчалным языком русиньскым. Авторами тых учебників суть: Мґр. Ян Гриб, Мґр. Марек ґай, доц. ПгДр. Анна Плїшкова, ПгД., і ПгДр. Кветослава Копорова, їх языковыма редакторами і коректорами были доц. ПгДр. Василь Ябур, к. н., і доц. ПгДр. Анна Плїшкова, ПгД.

Є добре, же ся не перервала серія выдаваня новых учебників корешпундуочіх з актуалныма

правилами русиньского правопису, схвалены 1. септембра 2005 Міністерством школства СР. Але могло ся так стати, бо спершу ся проєкты наших штирех учебників не дістали до едічного плану даного міністерства на рік 2011. Аж по одволаню ся одповідного редактора тых учебників Мґр. Александра Зозуляка у штатного таємника Міністерства школства, науки, выскуму і шпорту СР Мґр. Ярослава Іванча і підпредседы влады СР про людьскы права, народностны меншыны і етнічны ґрупы доц. ПгДр. Рудолфа Хмела, к. н., были додаточно схвалены і доповнены до споминаного едічного плану і дістали „schválavacie doložky“ Міністерства школства СР. Зато дякуєме вшыткым компетентным функціонарям, же зробили про русиньскых школярів хосенне діло, же была забезпечена штатна дотація на выдана споминаных штирех русиньскых учебників.

А. З.

Інж. Іван ФРІЦЬКИЙ, Кошыці

Нелем о высвячіню Дому смутку в Андрієвій

Днешня „модерна“ доба принесла нам новы погляды на каждоденный живот. Найновшы выслідкы науки і технікы в 21. сторочу можеме выужывати на зліпшіня нашого жывота нелем у великих містах, но і на селах. Найліпше то можеме позоровати на бываню, страваню, културі, туристіці, в здравотництві і в інших областях нашого жывота, а то од народжіня аж до смерти. А праві о послідніх минутах нашого жывота, о смерти і о проблемах, традиціях і звыках при погробах хочу ся моїма думками вернути до молодых років в моім ріднім селі Андрієва, окрес Бардеєв. Заспоминам на рокы 30-ы і 40-ы ХХ. стороча і на то, як нашы люде одпроваджали небіжчіка на послідній ёго дорозі до вічності. К написаню статі о тій етапі нашого жывота ня привела історічныя подія – высвячіня Дому смутку в нашім селі – Андрієва.

• Погляд на новий Дом смутку в Андрієвій, котрый святочно отворили 29. мая 2011.

На зачаток – коротке задуманя

В часах першой Чехословацькой републікы і тзв. словенського штату нашы люде на русиньскых селах ту в Карпатах, під Дуклів жыли барз бідно. Наприклад, в окресі Бардеєв був лем **єден приватный шпыталь Др. Чайкы**, може з 50 – 60 постелями, але до нёй ся мож было дістати лем через „Кранкасу“ – а то могли лем штатны урядници і тоты, котры сі платили здравотну поістку. Люде на селі на поішіня грошей не мали а так лічили ся і вмерали дома. Зміны к ліпшому настали аж по войні в році 1945, в новім сполоченьскім порядку. По выбудованю новых шпыталів ся уж вшыткы

хворы люде могли лічити в них, а дакотры в них і вмерали, но погріб небіжчіка ся все одправляв в ёго домі і послідня путь до вічності на цінтерь вела все з ёго двору.

Так то было аж до **29. мая 2011.** Тот день запише кронікарка села **Анна Симкова** до кронікы великыма золотыма буквами як **день высвячіня Дому смутку.**

Святочна подія – высвячіня

На зачатку той історічной події старостка села **Мгр. Мілана Ёрженіова** перед храмом **Покрова Пресвятой Богородіці** привітала високого церковного єрарху – **генералного вікаря Пряшівской грекокатолицькой архієпархії о. Мгр. Михала Ондерка**, котрый ведно з містным парохом **о. Мгр. Станіславом Ялчаком** і священником **о. Мгр. Алфонзом Боцком** одправляли святу літургію і церковны обряды высвячіня будовы. В проповіді **о. Ондерко** високо оцінив ініціативу Андріївчанів выбудовати такый будинок нелем як Дом смутку, но і надії, в котрім ся померший перед дорогов до вічності послідній раз стрічать з людьми. Подяковав вшыткым, котры помагали будовати таке визначне і хосенне діло про чоловіка і село. По скінчіню св. літургії процесія з крижами, образами, духовенством і великым заступом віруючих перешла до новозбудованого Дому смутку. Святочну атмосферу высвячіня зміцнєвала іщі і тепла сонячна хвіля і прекрасны церковнославянськы співы вшыткых віруючих під веджінєм **канторкы Анны**

Вальковой. По скінчиню обряду старостка села **Мгр. Мілана Ёрженіова** подяковала церковным представителям за участь і передала вшиткым букеты квіток. **Вікарь о. Михал Ондерка** іщі раз подяковав за сердечне прияття і вшиткым зажелав у Божій благодати прожити довгы роки на многая і благаля літа. Канторка **Анна**

Валькова зачала співати в тот повеликодний час пісню, „**Хрістос Воскресе**“. К ній ся придали вшиткы віруючі, голосы котрых ся зляли до такой єдної гармонічної мелодії, як бы ю співав выхырений хор. Ні, не був то хор, то співали мої Андріївчане. Містный парох **о. Станіслав Ялчак** високо оцінив заслужну роботу многих Андріївчанів, котры добровольно і задарьмо помагали будувати таке прекрасне діло. При кінцю свого приговору за велике снажіня і старостливість о будованя того діла высловив сердечне подякованя обидвом старостом села – **Мгр. Мілані Ёрженіовій** і бывшому старостови села **Владимірови Фріцькому**. Про тых, котры ся найвеце заслужили на будованю дому, было приготовлене мале погощія.

Архітектурне і технічне рішїня дому одповідать потребам на уложїня помершого до холодного боксу на 48 годин од смерти, бо подля церковных законів погріб може быти аж по тім часі. Дом смутку мать і іншы потрібны містности і заряджіня а буде служыти потребам нелем грекокатолицької церкви, но і церквам православній і римокатолицькій.

Нова сітуація

На першы погробны обряды будуть собі нашы люде в новых просторах і в новых умовах лем тяжко звикати. Завжываны довгы роки традицны погробы у властнім домі і на своїм дворі зохабили в памяти у многих людей незабытны спомины, навывы і звычаї, а на того вшитко не мож лем так легко забыти. Буде треба собі на новы умова помалы привикати і вытваряти новы навывы і традиції. Тоты зміны од нас выжадує днешня „модерна“ доба і мы тому ся не можеме сперати, новій сітуації ся мусиме підрядити. Мені є з того вшиткого барз смутно, кідь собі подумам, як того нове, модерне, што приносить днешня доба, перебераме без розвагы – ці то буде ліпше, ці то принесе даякый хосен, і кому, або нас заведе іщі до векшой загубы а на церковнославянський обряд і звыкы нашої „руської церкви“ выходного обряду при погробах на наших русиньских селах забудеме. Нашы дідове і прадідове, похованы там на цінтері, кідь на нас позерають, наісто в гробах кру-

тятъ головами і собі повідають: „Што то вы там теперь, діточки нашы, на тій Божій Землі творите...“ Нова генерація, што по нас прийде, за даякый час може уж лем в архівных документах ся дочітати, як колись ховали їх предкы своїх близких.

При высвячованю нового Дому смутку мі в голові перескаковали многы думкы, якы ня завели до мого родного села і до молодости, жебы заспоминати на тоты часы – як то было на селі колись, кідь в родині дахто вмер.

А на што собі найвеце споминам?

Погріб

Соціална сітуація на наших русиньских селах ту в Карпатах была тогды барз бідна, господарська криза засягла до вшиткых областей живота. Кідь чоловік захворів, не было грошей на шпыталі, на докторів, і зато люде ся лічили і вмерали дома. Кідь уж хворый чоловік дыхав із послідніх сил, было треба закликати священика, абы ся хворый перед смертєв исповідав, прияв святу евхарістію і послідне міропомазаня. При тім церковнім обряді священик мав облечений епітрахіл і к хворому ішов з евхарістіов і посвяченим олієм-міром ведно з церковником, котрый перед священиком з хрестиком і дзвінками в руках по дорозі давав людем знати, же ся несе св. евхарістія. Люде на дорозі, стрічаючи священика заставляли повозы, хлопи знимали калапы з головы, жены клякали на коліна і перехрестили ся хрестом: „Во Імя Отця і Сына, і святого Духа, Амінь“ і молили ся „Отче наш...“, докы священик коло них не перешов. Так ся люде дізнавали, же хтось на селі є барз тяжко хворый, або уж вмерать. Кідь на селі через тыждень было чути

• Высвячіня духовенством Дому смутку в Андріївїй.

на церкві дзвонити вшиткы дзвоны, а од горы Лысані ся не гнали чорны бурьковы хмары, то був знак того, же хтось на селі вмер і про родину настали смутны часы і старости. Дзвоны помершому дзвонили три раз за день і в день погробу ёго выпроводили по пути на цінтерь до вічности.

У хыжи помершого настав великий смуток, старости і приправы. Саме перше было треба пересвідчити ся ці чоловік досправды уж є мертвый. У нас в селі був звик закликати к помершому барз знамого і вшиткыма людми важеного мудрого чоловіка-газду Андрія Маслеёвого-Петруша. Аж по ёго сугласнім слові мож было зачати організовати погріб. В хыжи на переднім місці при окні приправили дочки, прикрыли білым полотном, положили облеченого небіжчика і до половини тіла прикрыли домашнім полотном. К зложеным на хрест рукам небіжчикови положили ёго облюбены предмети – молитвенники, святы образы, женам їх пацеркы, а дакотрым хлопам і їх облюбену пипку. Церковник по обидвох сторонах небіжчика запалив свічки і до середини поставив хрестик. Подля церковных законів тіло небіжчика так мусило лежати 48 годин од зачатку смерти а аж потім го мож было ховати. Од того часу ся в домі заставили години, зеркала ся прикрыли чорным полотном, жены ся пооблікали до чорного шматя і в домі говорило ся лем тихым голосом. Быв такой звик, же небіжчик в хыжи не міг зістати сам а все з ним мусив быти дахто з родини.

Од того часу, кідь священник становив термін погробу, родину чекали найвекшы старости. В тих бідны часах людём найвекшый проблем робила труна, бо на купіня труны в Бардеєві грошей не было. А поховати помершого в труні было треба. В нашім селі все были нашы домашні хлопи-столярі і дочки на газдівстві або у сусіда ся все нашли, і так добры люде труну вечур в боїску, або в сінєх при лампашах із дочок позбивали, натерли чорнов фарбов і на верхню дочку намалёвали вапном білый хрест. З домашніх столярів мі донесь зістали в памяти такы мена як: Юрко Симко-Бынів, Ян Чегін, Ян Куруц, Михал Симко-Гнатків, Михал Семріць і іншы. Копаня гробу на цінтері належало все штирём хлопам подля становленого порядку за чіслом дому. Не было звиком, як тепер, приготувити собі гріб допереду. Тоты хлопи-гробарі мали на старости вшиткы роботы з помершым од закрытия труны в домі перед вынесінєм на двір, аж по уложіня до гробу і засыпаня труны глинов.

Вечур ся до дому небіжчика сходили люде з цілого села. Приходили к помершому ся помолити і з

ним розлучіти перед посліднёв дорогов до вічности. Тота навщівка была незвычайна і барз святочна, но сучасно і смутна, і жалостна. На зачатку ся жены молили святой Ружанець, почас котрого в домі ся ніч інше не робило, лем ся молило або слухало молитву св. Ружанця. По скінчіню молитвы домашня родина понукала притомным выпити погарчік палінкы на памятку помершого і закусити домашній колач. Потім люде міджі собов споминали на небіжчика, на свої зажиткы з ним, на ёго добре газдованя і т. п. Не хыбовали ани спомины на веселы пригоды з ёго жывота. Звыком было, же о небіжчикови ся говорило все лем в добрім. Коло півночі дакотры одходили домів, но в хыжи зістало все дость людей, абы небіжчик не зістав сам, бо світило ся цілу ніч. Хлопи, обычайно, собі коротили ночный час так, же в тихости грали карты і при граню споминали на свого доброго камарата-приятеля. Мій старый дідко Михал Фріцький-Пурдеш, добрі знамый як сільський філософ і викладач Біблії і Святого Писма, нам хлопцям дома говорив, же колись в ёго молодости через ніч домашній кантор або старший, важений на селі чоловік, чітав в ночі при небіжчикови

Псалтырь. Высвітлёвав нам, же в нім ся чоловік міг дізнати нелем о дакотрых тайнах поземского жывота, но і о животі посмертнім. Так наприклад высвітлёвав нам визнаю таких слов: „*Памятай, Прах Ты был и Прах будешь ...*“ Тоты звикы в днешніх часах ся у дакотрых церквах выходного обряду дотримують донесь (православна церковь). Навщівка у помершого на другый вечур ся повторяла молитвов св. Ружанця і закусков домашнёго колача з выпитым погарчіком палінкы на вічну память помершого. При бісіді на вшелиякы темы не хыбовала ани на тот час актуална тема – о страшках. Дакотры хлопи знали о пригодах зо страшками так интересно говорити, же многы жены ся бояли іти вечур самы домів. Юрко Гудаків-Симко важным голосом не рекомендовав нікому іти о півночі на цінтерь, бо в тім часі поміджі гробы ходять страшки. При слуханю таких „приповідок“ рано пришло барз скоро.

У становлений день погробу, обычайно доплудне, ся чекало на священника, котрый ведно з кантором, церковником у допроводі двох-трёх парів хрестів-застав і хрестиком пришли на двір, де уж было вшитко приготовлено на смуточный обряд погробу. Фарба хрестів была становлена подля церковного порядку: една пара все была чорна, в часі великодного посту една пара хрестів была тмавочервена, в часах праздника Сошествія

св. Духа (Русалія) – єдна пара хрестів была зелена, кідь ховали молодого чоловіка єдна пара хрестів была біла і так под.

Погробний обряд в хыжи перед помершым в одкрытій труні зачінав співом: Троп., Гл.2: *„Єгда снішел есі ку смерти...“* По скінчіню обряду труну закрыли. Кідь гробарі молотками прибывали верхню дочку труны, зачав великий плач і наріканя, бо од того часу уж нігда свого милого отця, матір, дідка, бабку ... ніхто не увидить. Труну з хыжи вынашали так, абы ногы помершого были впереді, бо він уж іде до вічності, одкы ся нігда не верне. Но є і інше высвітліня: абы небіжчик не вертав ся страшыти. При переході через двері трёма ударами труны о поріг ся небіжчик розлучів із своїм домом і обыстём.

На дворі погробны церьковнославянськы співы і молитвы ся одправляли подля обряду выходной церькви. Обряд священник закінчів проповідь і одобрав ся меном помершого нелем од своїх близких, но і од сусідів, родини, кумів, приятелів і інших ёго змаых. При одобераню був великий плач і рыданя.

Послїдня дорога на цінтерь

При одході участників на цінтерь до погробной процесії не было треба людей організовати, бо каждый знав де є ёго місце. На челі процесії несли нагробний хрест з меном помершого. За ним ішли парібці з хрестиком і хрестами, за котрыма, подля церьковных правил, ішов священник з кантором і церьковником. За священником наслідовала труна, котру несло на плечах 6 хлопів-женачів. Таке зоряджіня процесії мало припоминати послїдню дорогу, по котрій небіжчика до вічності веде ёго священник. За трунов ішла родина і остатні

• Погляд на новий цінтерь в Андріївїй.

люде. До недавных часів ся процесія з помершым заставляла в церькви. Ту священник служыв Молебен за помершым. По дорозі на цінтерь были три заставки, на котрых читали ся выбраны статі із св. Євангелія. По цілый тот час аж до приходу на цінтерь помершого выпроваджав глагол дзвонів. Чуджі люде заставляли повозы на краю драгы, жебы дали перейти погробній процесії. На цінтері над трунов при выкопанім гробі было послїдне розлучіня з помершым коротков панахїдов і даколи приговором чоловіка, близкого приятеля або сполупрацовника помершого. Наслідовала найжалостніша часть погробу – спущаня труны до гробу. В тот час было чути послїдній раз глагол вшыткых дзвонів на андріївській церькви. Близка родина коло гробу свій жаль проявляла голосным плачем, на труну покладали квітки і сыпали послїдній раз грудкы землі. Священник лопатов пригорнув на труну зо вшыткых штирєх сторон гробу глину на знак запечатаня гробу і гробарі глинов засыпали труну з помершым, абы земля го прияла і перетворила *„в порох“* – так, як написано в Святім Писмі. В днешніх часах уж до свіжо выкопаных гробів переважно не ховають, бо люде уж почас свого жывота сі приготавлиють свій гріб з бетону із нагробным мраморовым камінєм з хрестиком.

По скінчіню церьковного обряду люде іщі довго ся не розходили од гробу. Жены ся молили св. Ружанець, хлопи споминали на свого доброго приятеля а близка і далша родина собі усвідомляла, же то была їх послїдня стріча з помершым в такій великій численности. При одході з цінтеря многы люде ся іщі заставляли коло гробів своїх близких, запалєвали свічки або постояли при гробах, в

• Старостка Андріївой Мгр. М. Герженієва при дякованю і передаваню квіток вікарєви о. М. Ондеркови.

котрых суть похованы визначны церьковны і общественны діятелі, котры в селі діяли, або ся ту народили і ту померли. Спомяну ходем дакотрых: **грекокатолицький священник Александер Чісарік** (парох 1899 – 1905), **учитель Юрій Качмарь** – за ёго учителёваня была в році 1895

выбудована мурована школа, до котрой 8 років ходив і автор той статі (в роках 1934 – 1942). Днесь в просторах школы уж не чути веселы голоса андріївських школярів. В селі ся теперь родить мало дітей, школа заперта і зато мале чісло школярів із села ходить до школы в Бардеєві. На цінтері суть похованы і **православны священники: прот. Осиф Фріцький** (1922 – 1981) і **прот. Михал Петрушка** (1910 – 1970), родаци з Андрієвой. Найдете ту і нагробный памятник із мрамору, на котрім суть азбуков (уж з випаданымі буквами) написаны приближно тоты слова: **Ту лежыть похоронена фамілія Марії Штецової – рік 1931.**

Комашні

В часах моёй молодости собі не памятам, жебы по погробі ся організовало векше погощія про участников смуточного обряду. У богатшых родин кликали за стіл лем гробарів, женачів, што несли труну і парібків, што несли заставы. Як перше їдло все давали кляганий сыр або накладаний до діженькы. Жены або хлопи од близкой родины ся заставили на дворі у помершого, де їм домашні на знак вічної памяти на небіжчика понукали выпити погарик палінкы і закусити домашнёго хліба або колача. Но найчастіше была завжывана традиція закликати гробарів, женачів і парібків на погарик палінкы до кормчы до Чегіна (30-ы роки м. ст.) або до Семріця (40-ы роки м. ст.). Спомини на помершого в корчмі ся хлопам ліпше любили, бо даколи помины продовжовали аж до вечора. Погробны комашні-помины подля днешніх звиків зачали аж по войні в 50-ых і 60-ых роках м. ст. і пізніше, кідь при новій політичній і економічній ситуації нашым людём было ліпше і заможніше жыти.

Посмертний час смутку – жалоба

На наших русиньских селах, де люде визнають выходный обряд – грекокатолицькой або православної церькви, посмертний час смутку – жалоба тримала векшынов аж до єдного року. Звыкы і традиції впливали як на церьковный, так і на сполоченьский живот. Уж од першого вечера по погробі в містности, де лежав померший, світила

цілу ніч гайзова лампа зо стягнутым ґнотом. На столі было приготовлене їдло про припад, кібы ся небіжчикови захотіло в ночі їсти. Тото ся повторяло дві-три ночі, подля звыку на тім-котрім селі.

У переважной части русиньских сел з церьковов выходного обряду за помершым одправляли ся, подля можности парохії, З задушны Службы Божы з Панахідов. Перша была уж на третій день по смерти на знак того, же в тот день ся душа помершого одділює од тіла і на задушній св. літургії просили Всевышнёго, абы ёго душа ішла прямо до неба. На дакотрых селах ся одправляла тыжднёва задушна Служба Божа. В дакотрых парохіях був звык одправляти задушну св. літургію на 40-ый день од смерти, зато же Ісус Хрістос по своїм Воскресіню перебував на землі іщі 40 днів а потім вознесь ся до небес. Найчастіше на селах ся одправляла іщі і річна задушна св. літургія.

Окрем того на помершого памятали люде з близкой родины і своїм облечінём. Жены ходили облечены в чорнім шматю на дакотрых селах аж до єдного року. Хлопи на шматю, на знак смутку, носили пришыту чорну пантлічку. Почас єдного року в родині помершого не было ниякой веселости. Не робили ся в родині свадьбы, молодеж не ходила на танечны забавы і т. п. На ріствяну Вілію при святій вечері все єдно місце з ложков охабляли про помершого, а при молитві перед їдлом споминало ся нелем на помершого, но і на вшиткых із родины, котры в даный час не были ведно з родинов при столі. Почас векшых церьковных праздників на цінтері при гробі все было видно свіжы квіткы і горіти свічкы. На наших селах бывали і іншы звыкы і традиції, котры часом зникають і поступно живот іде далше і переходить на коляя, по котрых мусиме ся вести в днешній новій добі.

Задуманя ...

... над тым, який многообразный, але і короткий є наш живот на тій Землі. Не забывайме на тото вшитко, што нам вытворили і зохабили наши предкы – дідове і прадідове. Будьме горды нелем на нашу культуру, котру видиме на вшелиякых фестівалах, но і на дідовизну, котру стрічаєме на наших селах і котра іщі жыє в нашім русиньскім народі і буде проявляти ся чім далше, тым поменше, бо днешня глобалізацна доба не є старым традиціям і звыкам барз нахылена.

Мрр. Валерій ПАДЯК, к. н., Научный центр карпатістики, Ужгород

Наталія Канюх – нова лавреатка Премії Александра Духновича

24 юнія 2011 почас Літературного вечора в рамках 2. річника Меджинародной літнєй школы русинського языка і культури „Studium Carpatho-Ruthenorum“ при Пряшівськїм університеті (Словакія) было урочисто выголошено лавреата Премії Александра Духновича. Тота майвысша в русинському літературному світі награда, што її фундує меценат Стівен Чеп, а выголошує Карпаторусинський научный центр у США, із 1997 рока вручає ся писателям за майліпшы твір, опублікований за послідніх пять років. У сьому році „русинського Оскара“ присудили Наталії Канюх (нар. 1950) – за книгу поезії „Дом мур брудна рика мост“ (2006), што ся указала у новосадському видавательстві „Руске слово“. Премію передала Патріція Крафчік, професор Евергрін Стейт Колідж (м. Олімпія, штат Вашингтон, США).

Літературный вечур модеровав літературознаватель Валерій Падяк (Ужгород, Україна). Свої стихи декламовали Квета Мороховічова-Цвик із Словакії і Василь Матола з Ужгорода. Під koniecь авдіторія тепло стрітила выступ самой лавреатки, котра читала стихи із своєї посліднєй книги.

Наталія Канюх выштудовала югославску літе-

ратуру на Новосадськїм університеті. Роботу на полю русинського красного писменства почала як редакторка літературной прилогы новинок „Руске слово“. Окрем поезії пише есеї, літературно-критичні роботы, пєсы про діти а тьж сценарії про радіо і телевізію. В сучасности робить над перекладами і успішно репрезентує русинську літературу Восводины (Сербія). „Дом мур брудна рика мост“ – уже друга її поетична збірка. До того опубліковала збірку „Виринок“ (1987). У роках 1985 і 2005 была оцінена премієв часопису „Шветлосц“.

Книга „Дом мур брудна рика мост“ – то детална фіксація жытя творчой особы у період бомбардованя міста Нові Сад літаками НАТО почас Косовської войны 1999 рока. Є то зеркадло каждоденного страху і выдержкы поетки, котра ся стала свідком нищення свого міста. Наталія Канюх безутішности протиставлять пересвідчїня, зятятость і надію на захованя міста і себе. Як поетка, художній ціль досягує вдяка досконалости поетичной форми, трансформації страху на тугу за гармоніов і миром.

*(Опубліковане в підкарпатськїм
варіанті русинського языка.) ■*

Наталія КАНЮХ

А цо кед ше нам, тєраз, як одгук врацаю тєдишні чловєчески крики
цо зме их нє чули або нє сцели чуц, та лєм думаєм, тєраз, же вони и прє наш боль?

Мости то людзе – гутори ми якиш милозвучни
женски глас на радио-габох...

Прєд дацо вєцєй як дзєшєц роками,
кед з бомбами мержні поваляни правє таки мости цо
водзєли на шицки боки швєта
цо длуго и сцєрпєзлїво будовани,
на истих тих радио-габох и фреквенцийох плївала
одиозна пєна у огромних количєствох
и тєди ше о тєй вичнєй метафори моста и мостох
випатра нїяк нє роздумовало,
а найменєй на таки спосєб.
Нїкому тєди нє були потребни други побрєжя...

А цо кед ше нам тєраз як одгук врацаю тєдишні
крики шицких людзох цо их вєцєй нєт,

цо зме их тєди нє чули або нє сцели чуц,
та лєм думаєм, тєраз, же тоти крики нашо и прє наш
боль?

Як кєд би ми цали сон бул Титаник.
Цошка драгоцинє сцискала сом моцно и
притульовала гу целу
же би шицко вєдно зо мну пошло под воду,
кед уж хвилька така, у тим сну.
Нє дотикала мє вообщє хаотичносц и панїка околє, у
тим сну...
Так як цо мє вшє менєй дацо знємирює и кєд будна
и днєва...

*(З оціненого зборника поезії
ДОМ МУР БРУДНА РИКА МОСТ.)*

Лілія МАТИЦО

Научный парцовник і видаватель Валерій Падяк: „Наша «Енциклопедія історії та культури карпатських русинів» – видання барз толерантне.“

Кажде етнікум, як квітка. Оно виростать, цвине і, може, гасне і зникать. В сучасности подля ученых на Землі є коло 6,5 тисяч етнік. Але далеко не każde з них може ся похвалити властными літературными творами, тым менше енциклопедіов – научно спрацованов і вываженов. Но Русины в тім ділі народ щастливый, ведь недавно одбыла ся презентація епохального видання про наш край – „Енциклопедії історії та культури карпатських русинів“. О енциклопедії, ей прінціпах і о роботі над нёв попросили сьме росповісти директора-закладателя „Видавництва В. Падяка“, видавателя енциклопедії – Валерія Падяка.

• В першім ряді ґратулюю Вам к виданню енциклопедії. То є велика подія про наш край. Але першый раз тото видання вышло в Канаді в анґліцькім языку. Чом ся так стало?

– Мушу повісти, же над енциклопедіов робив колектів авторів – їх высше двадцять. Дахто з них до енциклопедії написав еден-два матеріалы, а дахто – дві десяткы. Главны авторы двое – професор Торонтьской універзіты Павел Роберт Маґочій (Канада) і доктор історичных наук Іван Поп (Хеб, Чехія). Значным є принос Богдана Горбала (Нью-Йорк, США) ці професора Александра Дуліченка (Тарту, Естонія). Так ся стало, же вшыткы тоты учены люде жыють у різних куточках світу, в розлічных країнах, але вшыткы займають ся єднов темов – русинством. Про єдних робочім языком є російський, про інших – український, а про главного редактора видання Павла Роберта Маґочія робочім языком є анґліцький. Было прияте рішіня вшыткы тексты до енциклопедії перекласти до анґліцького языка. В році 2002 узріло світло світа перше видання енциклопедії

• Директор Научного центра карпатістики і видаватель – Мґр. Валерій Падяк, к. н., який на полі русинства на Підкарпаттю уж охабив видный слід. Фотка: А. З.

дії – „Encyclopedia of Rusyn History and Culture“. Тото видання ся скоро розышло. Але і світ не стоїть на місці – рушать ся, іде допереду. Зато треба было приправити друге видання енциклопедії – доповнене, поправлене, збогачене актуальными інформаціями. Оно вышло в році 2005, і тыж по анґліцькы. А на кінці року 2010, по нелегкій роботі, сьме доказали указати людем і українськязычне видання – „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“.

• З яких основных прінціпів сьте выходили, складуючі тоту енциклопедію?

– В першім ряді то класічна, зроблена подля вшыткых пожадавок, енциклопедія. Што до ей обсягу, то треба підкреслити, же то не є енциклопедія карпатських Русинів, она є о карпатських Русинах і о Карпатській Руси. То значить, же кідь мы говориме о біографічных даных, то особы, котры ся дістали до енциклопедії,

суть там не зато, же суть русиньско-го походжіня, але зато, бо штось робили у сфері карпаторусиністики. То значить, же у виданню суть люде і карпаторусиньского походжіня, і діятелі російского походжіня, учены, учітелі, лінґвісты з Польщі, Америки, Норвєска, Словакії, Австрії. То є важно повісти, же не треба думати, же тота енциклопедія лем о карпатських Русинах, і треба быти Русином, жебы ся до нёй дістати. Навеце, до енциклопедії были даны і тоты учены і сполоченьскы діятелі, які у своїх творах, баданях не узнають карпатських Русинів як окрему національність. То важне, жебы відіти контекст, в якім ся формує сучасне русинство, также чітателі будуть знати і о людех, які пропаговали і розвивали русинство, і о тых, хто выступав проти нёго, неґуючі екзистенцію карпатських Русинів. А тыж в енциклопедії ся пише о карпатських Русинах, котры жыють в діаспорі.

Барз важно указати поліетнічний контекст, який почас сторіч є основнов реаліов екзистованя русиньско-го етніка. Зато в нашій енциклопедії великы статі і о наших добрых сусідах – кожній народности, котра мать одношіня ку карпатськым Русинам. Вообщє, снажили сьме ся зробити не популярне ці публіцистичне видання, яке бы мало голосно прозвучати, але концептуалну, научну і выважену енциклопедію. Надіяме ся, же ся нам то подарило.

• Коли был настолений вопрос – до котрого языка перекладати тексты з анґліцького, то чом сьте выбрали український, а не русиньський язык?

– Такой вопрос досправды настолений был. Так вышло, же першый язык анґліцький. Але бесспорно другим языком мусить стати український язык. Хоць многы го

ворили, же другим языком мать быти російський. То є логічне, бо російський – то світовий язык, язык УНЕСКО, ООН, язык, котрому розумлять вшиткы Славяне. Але редакчна рада тырвала на тім, же другим языком має быти праві український язык. На світі до 2 мільонів Русинів, а з них скоро мільон жыє на Україні. Причём 850 тисяч етнічных Русинів жыє на території Закарпатської области. Зато як законопослушны жытелі, што жыють на Україні, як люде, якы по вычітках о одокремленю, о створіню окремой національности і здобытя істого роду незалежности, мы таким способом, выдаючи енциклопедію в українськым языку, представуєме властну здатность і желаня інтегровати ся до української сполочности, ей політичній, культурній, економічній сістемы. Мы указуєме толерантне одношіня к Україні. Мож повісти, же в якімесь розуміню Русины своїм снажінём підвышуют статус українського языка у світі. І ту треба спомянути, же автором перекладу є **Надія Кушко** (Канада). Переклад був зробленим з фінанчнов помочов канадських спонзорів **Штефана Молдована** і **Штефана Чепы**. Мімо іншого, обидвоме походять з нашого регіону. Тыж плануєме зробити електронічну верзію енциклопедії. А тыж в будучности выйде і русиньскоязычна верзія той енциклопедії.

• Презентація українськочязычного видання енциклопедії проходить уж піврока.

– Є так, презентацний ціклус „Енциклопедії історії та культури карпатських русинів“ тырвать піврока. Перша презентація одбыла ся на Словакії на кінці минулого року. Теперь мы зробили серію презентацій на Україні, зачавши од Києва, а в половині юна – в Будапешті почас 11. засіданя Світового конгресу Русинів. Суть уж пропозиції зо Сербії – там Русины тыж желають презентувати тоту книгу. Думаєм сі, же наше видання не гріх презентувати і пару раз. В істім змыслі – то видання унікатне, ведь кідь ся попозераме на мапу, то є 200 держав і 6,5 тисяч етнік. Але міджі нима лем дакілько

мать свою енциклопедію. І іщі єден фактор, чом мы так шыроко намагаєме ся презентувати видання, то зато, же в часі, кідь активно проходить рух перед вольбами, звучать партійны гесла, одбывають ся передволебны комбінації, варто операти ся на правдивы історичны і сполоченьскы факты і події, на выслідкы ученых, жебы уникнути од істых шпекуляцій і неточностей. Етнічны проблемы не треба змішувати з політичними. Етнікум мать право жыти тільки, кілько мать резерв. Зато енциклопедія мать дати нашій владі і політикам научный основный фундамент, жебы передтым, як зроблять даяке рішіня, глядали вірогодны інформації і правилне жрідло. Інформації у нашім виданю суть выважены, бо над нима робили ученые, а не політики, якы бы могли спробувати штось зробити. Мімо іншого, приправує ся поданя президентови України о узнаню національности „Русин“. Зато, кідь у Києві політики хотять дізнати ся веце о Русинах, то наше видання їм у тім ділі поможе. Дана енциклопедія – універзална книга. Она – приклад толерантности і мала бы ся стати компасом про вшиткых, хто тужыть будувати цивілізовану сполочность, де вшиткы народы мають еднакы права і можности.

• Чім ся зачала презентачна серія на Україні?

– 5. мая 2011 у Києві в Національній історичній бібліотеці України (на території Національної Києво-Печерської історично-культурної памятки) мы презентували український переклад унікатного канадського видання „Encyclopedia of Rusyn History and Culture“ в редакції **Павла Роберта Магочія** і **Івана Попа**. То ся одбывало в рамках Днів славянської культури за участи шырокой української громады: ученых, студентів, представителів діпломатичных місій. У Києві заставителі і видавателі енциклопедії зробили іщі дакілько презентачных стріч, главно з омбудсманков України **Нінов Карпачов**, яка, окрем іншого, інформувала нас о приправі поданя президентови України **В. Януковичови** о офіціалнім узнаню русиньской народности на

Україні. Тыж одбыла ся стріча в Інституті історії України Національної академії наук України, почас якої сьме передали єден екземпляр „Енциклопедії історії та культури карпатських русинів“ директорови інституту, академікови НАНУ **Валерієви Смолюєви**.

В Ужгороді делегація заставителів і видавателів українськочязычної „Енциклопедії історії та культури карпатських русинів“, в якій были: **Павел Роберт Магочій**, **Штефан Чеп**, **Валерій Падяк** і **Надія Кушко**, стрітила ся з председом Областной державной адміністрації Закарпатської области **Александром Ледідом**, председом областной рады **Іваном Балогом** і першым заступцём председы Закарпатської ОДА **Іваном Бушком**. Тыж сьме мали стрічу зо студентами історичной факулты Ужгородської національної універзіты, самособов, і зо журналістами. А іщі сьме зробили дость шыроку презентацію у Закарпатській областній універзалній науковій бібліотеці, почас якої притомных своїм выступом порадовав прекрасный фолклорный ансамбль русиньских недільных школ Закарпатської области „Бабчина співанка“, який веде народна русиньска співачка **Ольга Прокоп**.

• В якім накладі вышла „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“? Кілько екземлярів вы роспослали до бібліотек, хто дістане енциклопедію?

– Книга вышла з фінанчнов помочов видавательства. Наклад у нас дость добрый – 1 500 екземлярів. Теперь паралелно выхидить десяток томна „Енциклопедія історії України“ і мы ся стрічали з ей редакцнов радов у Києві, зато же мы в повній мірі повторили формат і дізайн того видання. Чом? Зато, жебы «Енциклопедія історії України» завершувала ся 11-ым томом, а то нашым виданём „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“. Также така мала провокація. Мушу повісти, же єден том „Енциклопедії історії України“ є двараз дорожшый, як наша енциклопедія. Але у кождім випаді, енциклопедія – то барз дороге заспокоїння желаючих здобыти

потребны інформації. Але, дякуючі спонзорам, мы уж прияли рішіня, же 200 екземплярів дістануть інституції, національні бібліотеки, державні бібліотеки, бібліотеки районних центрів Закарпатської області, русинські научні інституції у цілм світі, докінця Славистичный центр у Саппорі в Японії, а доведна у світі є высьше 100 ученых, які ся спеціалізують на русиністику. Адміністрація президента України тыж дістала екземпляр нашої енциклопедії.

• **Які мате далшы плани штодо „Енциклопедії історії та культури карпатських русинів“?**

– Дана енциклопедія мате 888 сторінок тексту, 1 119 гесел, высьше 1 100 чорно-білых і фаребных ілюстрацій, фаребны мапы, унікатны архівны фотографії, котры ся друкують першыраз. Дотримали сьме параметри штодо потреби матеріалів і якости. Зоставлєвала ся енциклопедія в Канаді, а друковала ся в Ужгороді. Теперь завершує ся презентачна серія першого видання українськоязычной енциклопедії, а я уж думам о другім. Ведь живот і вшиткы процеси в нїм дінамічно ся розвивають. Думам зробити друге видання енциклопедії двотомне, фаребне, жебы указати вшитку різно-

родость ілюстрацій. Самособов, у нїм буде много доповнїнь і новы інформації. Мож повісти, же „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ розвивать ся істыма кроками. Зо зачатку вышла в англійськым языку (2002, 2005), теперь мы презентовали тото видання в українськым языку (2010), а дале мы плануєме выдати го в русинськым языку. Тот крок про нас є главным і будеме ся максімально снажыти, жебы тоты плани як мож найскоріше ся стали реалностєв.

(„Неділя“, ч. 20, 21. – 27. мая 2011, с. 5, *преклад із українського языка до русинського списовного языка на Словакїї: А. З.*)

Мґр. Гавриіл БЕСКИД, Русинське културно-освітнє общество А. Духновіча в Пряшові

Дімітрій ПОП – краєзнаватель, педагог, славіста

16. апріля 2011 Дімітрій Поп ся дожив округлоло животного юбілея – 70. років. Є визначным діятелєм в русинськым народнім русї в Закарпатській області України. Їго мєно познають і Русины на Словакїї з публікованых їго книжок, статей, рефератів, выступів на різних културных подїях в русинськым русї.

Дімітрій Поп народив ся **16. апріля 1941 в Страбичеві**, Мукачовского району, в часі тогдышнєго Мадярська. Теперь жыє в місті Ужгород на Підкарпатю. Скінчив штудії на одділїню чеського языка і літературы на Філологічний факултї Ленінградської універзїты в р. 1968. В сполупраці зо своїм братом Іваном Попом, доктором історичных наук, выдав книжкы: „**В горах і долинах Закарпатя**“, Москва 1971, „**Путеводитель по містах Ужгород – Мукачево**“ на англійськым і французькым языках, Москва 1987. Опубліковав нарисы з історії монастирів Підкарпатської Руси під назвов **Історія Мукачовского монастиря**, Ужгород, 2002 р. В роках 1999 – 2001 штудує історію русинського народа, робить над проблемами русинського літературного языка і активно ся запоює до русинського народного руху. Выдав дакілько книжок у русинськым языку, а то: „**Подкарпатські Русины, їх історичны быліны і легенды**“ в році 2001. Выдав і **русинський синонімічний словарь**. Окрем того выдав публікацію під назвов „**Замкы Подкарпатської Руси**“ в р. 2002. Высоку оцінку на сторінках новинок і часописів мали і їго книжкы під назвов **Історія Підкарпатської Руси** выданою в р. 2005. Дімітрій Поп выдав і „**Русинско-русский і русско-русинский словарь**“ з 25 000 геслами. Выдав і **Фізичну географію Підкарпатської Руси** на русинськым языку і іншы работы.

Дімітрій Поп був участником світових конгресів Русинів а почас них подїляв ся в активній роботі в научных секціях. В р. 2007 на научній конференції під назвов **Хронологія культуры Русинів Словакїї** в Свіднику запропонував спрацовати і выдати **малу енциклопедію культуры Русинів на Словакїї**. Така публікація у нас в сучасности абсентує а зато кваліфікованы авторы мали бы таку малу енциклопедію спрацовати, zostавити і выдати. В р. 2008 взяв участь на міжнароднім научнім семінарі організованім Русинськым културно-освітнім обществом А. Духновіча в Пряшові під назвов **Обявность історичных работ Николая Бескида**. На тім семінарі Дімітрій Поп выступив з рефератом на тему **Історичны работы Николая Бескида і їго кредо „Карпаторосы“**.

В часописі Русин ч. 2/2006 была опублікована рецензія їго публікації під назвов „**Історія Подкарпатской Руси**“ а в тім самім часописі ч. 3 – 4/2006 была опублікована їго стаття під назвов **Адолф Добрянський, Александер Духновіч і нова лінія русинського ренесансу** і іншы. Дакотры статї Дімітрія Попа были опублікованы і в новинках *ІнфоРусин*, котры выдавать Русинська оброда на Словакїї.

До далшого живота юбілантови желають: редакція Народных новинок і Русина, Русинське културно-освітнє общество А. Духновіча в Пряшові, Словенська асоціація русинських організацій на Словакїї і Словацький музей – Музей русинської культуры в Пряшові много щастя, здоровья, творчїх успіхів на благо Русинів у карпатськым просторі. На многая і благая літа!

КУЛЬТУРНО-ХРІСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС выдавать **Русин і Народны новинкы**. Реалізоване з фінанчнов помощью Уряду влади СР – програм Култура народностных меншын 2011. Адреса редакції: **Rusín, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR**. Телефон: **0905 470 884**. Шефредактор: **Мґр. Александер Зозуляк**, редакторка: **ПґДр. Кветослава Копорова**, языкова редакторка: **доц. ПґДр. Анна Плїшкова**, ПґД. Реґістрацны чїсла: **EV 328/08, МІС 49 589**. Адреса на интернеті: **www.rusynacademy.sk**, e-mail: **rusyn@stonline.sk**. Выдане в авґусті 2011 р.

• Главны особы заключного церемоніалу 2. Міджінародной літнёй школы русиньского языка і културы 2. юла 2011 в ідални інтернату Пряшівской універзіты у Пряшові: (справа) учитель історії карпатьскых Русинів проф. П. Р. Магочій, проректорка про заграничны односины і маркетинг ПУ доц. ПгДр. І. Ковалчікова, ПгД., директорка Інштітуту русиньского языка і културы ПУ доц. ПгДр. А. Плїшкова, ПгД., і тлумачник Інж. арх. С. Гиряк. Фотка: П. Генц

• Проректорка Пряшівской універзіты на заключній рецелції святочно передала сертифікат о абсолвованю літнёй школы русиньского языка, окрем іншых штудентів, і свому меновцёви Стефанови Ковалчікови зо США. Фотка: П. Генц

• Штуденти літньої школи русинського язика і культури були учасниками отвореної години русинського язика в єдиній основній школі з навчальним язиком русинським, а то в ОШ А. Кралицького в Чабинах, де на його кінець ся сфотографували на пам'ятку з школярами той школи і Директорков і учительков в єдиній особі Паєд.Др. М. Ясиковов (сидить пята справа).

Фотка: В. Падак